

«Barn og unge på Jegersberg gård – JegEr Ung» Alternativt opplæringstilbud for elever i Kristiansand kommune

Forfattere:

Siv Merete K. Arnesen (NORCE) og Migle Helmersen (UiA)

Foto: Anne Lise Norheim

Rapporttittel	Evaluering av JegEr Ung
Prosjektnummer	104834
Institusjon	NORCE Norwegian Research Centre AS, avdeling Helse og samfunn og Universitetet i Agder
Oppdragsgiver	FOU-prosjekt; samarbeidsprosjekt med Kristiansand kommune, Universitetet i Agder og NORCE
Gradering:	Åpen
Rapportnr.	45-2022, H&S
ISBN	978-82-8408-264-6
Antall sider	45
Publiseringsdato	Desember 2022
Bildekreditering	Anne Lise Norheim
CC-lisens	CC BY 4.0
Geografisk område	Agder
Stikkord	Evaluering, alternativ opplæringsarena, elever

Innhold

Forord	3
Sammendrag	4
1. Innledning	6
2. Bakgrunn.....	8
2.1 Beskrivelse av utfordringsbildet i kommunen	8
2.2 Regelverk for bruk av alternative opplæringsarenaer	10
2.3 Målsettingene for FoU-prosjektet	10
2.4 Jegersberg gård og opplæringstilbudet JegEr Ung	11
3. Relevant forskning og litteratur	14
3.1 Gårdsbruk som opplæringsarena	14
3.2 Helsefremmende perspektiv	15
3.3 Helsefremmende skole	16
4. Metode	17
4.1 Rekruttering av informanter	17
4.2 Individuelle intervju	18
4.3 Gruppeintervju	19
4.4. Analysearbeid	19
4.5 Etske vurderinger	20
5. Erfaringer med JegEr Ung-tilbudet	21
5.1 Utvikling, organisering og formalisering av <i>JegEr Ung</i>	21
5.2 Erfaringer med <i>JegEr Ung-tilbudet</i> og modellen tilbudet er basert på	28
6. Resultatene sett i et helsefremmende perspektiv	39
7. Konklusjon og anbefalinger	41
Litteratur	43

Forord

Denne evalueringsrapporten er utarbeidet av Miple Helmersen (UiA) og Siv Merete Kjenes Arnesen (NORCE), i nært samarbeid med prosjektleder i Livsmestring i Kristiansand kommune, Hilde Marie Kvarenes. Prosjektet er et FoU-samarbeid mellom Kristiansand kommune, Jegersberg gård, UiA og NORCE, og er finansiert av Statsforvalteren i Agder gjennom midler for Prosjektskjønn for 2022. Det er søkt om midler til et treårig prosjekt. FoU-samarbeidet har foreløpig fått innvilget midler for 2022.

Rapporten er noe mer omfattende enn avtalt, da det ble vurdert som hensiktsmessig ut fra dataenes omfang og siden det er uavklart om videre drift vil bli finansiert. I tillegg til å oppsummere funn, presenterer vi også anbefalinger for videreutvikling av samarbeidet rundt det alternative opplæringstilbudet *JegEr Ung*.

Vi har opplevd stor samarbeidsvilje både blant samarbeidspartner, og fra alle deltakerne vi har intervjuet. Tusen takk til dere alle! Og en spesiell takk til Hilde Marie Kvarenes for godt samarbeid, verdifulle og interessante samtaler underveis i prosjektet, og for tilrettelegging for datainnsamlingen. Vi vil også takke Nina Jentoft, Forsker II ved NORCE, for bistand med kvalitetssikring av rapporten.

Kristiansand, desember 2022

Siv Merete Kjenes Arnesen og Miple Helmersen

Sammendrag

JegEr Ung er et nyopprettet alternativt opplæringstilbud for barn og unge med utfordringer i den ordinære skolen i Kristiansand kommune. Tilbudet er utviklet gjennom et samarbeid med ansvarlige ved Jegersberg gård og oppvekstsektoren i kommunen i perioden 2019–2020 (prosjektutprøving). Fra og med våren 2020 ble *JegEr Ung* etablert som eget tilbud i oppvekstsektoren til skolene i Kristiansand kommune. Formålet med *JegEr Ung* er å tilby elever med utfordringer i ordinær skole, et alternativt opplæringstilbud på en annerledes læringsarena der de kan oppleve mestring og inkludering. På Jegersberg gård er elevene med i praktiske arbeidsoppgaver knyttet til ulike arbeidslag innenfor dyrestell, bygg- og anlegg og kjøkken/kafe. Elevene inngår i samarbeid med mentorer og beboere på gården. De fleste elevene er én eller flere dager i uken i tilbudet. Resterende dager er de på sin ordinære hjemskole.

Jegersberg gård er et rus- og medikamentfritt rehabiliterings- og kompetansesenter som ble etablert i 2012. Bruk av voksne i et rehabiliteringstilbud overfor elever med utfordringer i skolen, er et unikt og innovativt tilbud i kommunen. Rehabiliteringstilbudet på Jegersberg gård er utformet etter en modell fra San Patrignano i Italia. Den er basert på fire hovedelementer: *Tid, fellesskap, mentorordninger* og *kvalifisering*. Dette er en modell som beboerne på gården lever etter, og som *JegEr Ung-tilbudet* er basert på.

Kristiansand kommune har i samarbeid med NORCE Norwegian Research Center AS og Universitetet i Agder gjennomført et FoU-samarbeid i 2022, der NORCE og UiA har hatt ansvar for gjennomføring av en evaluering. Prosjektet er finansiert av Prosjektskjønnsmidler av Statsforvalteren i Agder. Målsettingen med evalueringsprosjektet har vært å fremskaffe kunnskap om modellen *JegEr Ung*, samt kartlegge og evaluere erfaringer med tilbudet og samarbeidet rundt elevene. Denne rapporten beskriver også hvordan tilbudet er organisert og formalisert.

Forskningsaktivitetene i evalueringsprosjektet er kvalitative, og har bestått av semistrukturerte individuelle- og gruppeintervju med 23 informanter (elever, foresatte, lærere, kommuneansatte og beboere på gården). På denne måten har de ulike involverte aktørenes erfaringer med tilbudet blitt utforsket. Det er også gjennomført dokumentanalyse i arbeidet.

Evalueringen konkluderer med at til tross for at tilbudet er relativt nytt, er det godt forankret i kommunen, og både organiseringen og formaliseringen av tilbudet sikrer en god ivaretagelse av elevene. Samarbeidsformen mellom beboere og elever beskrives av informantene som veldig engasjerende, givende og effektiv. Det er tydelig at tankesettet og verdiene i modellen Jegersberg gård er bygget på er så grunnfestet i kulturen i fellesskapet på gården, at det samme tankegodset blir overført i arbeidet og samhandlingen med elevene.

Elevene som deltok i studien hadde deltatt i det alternative opplæringstilbudet *JegEr Ung*, og samtlige trives veldig godt. Empirien viser at elevene erfarer en trygg og nær relasjon til mentor, inkludering i fellesskapet på gården, og mestring av meningsfulle og praktiske oppgaver som de interesserer seg for. Gjennom disse erfaringene virker det som at flere av dem har fått nye venner, opplevd styrket handlekraft, og bedret sin sosiale-, emosjonelle- og stressmestringskompetanse. Inkludering i små fellesskap som tilbudet representerer, er et viktig supplement til inkludering i basisklassen. Også foresatte rapporterer om positive endringer på hjemmebane. Skoleansatte

opplever positive endringer for deres elever etter at de begynte i *JegEr Ung*-tilbudet. Dataene viser ulik grad av oppfølging fra skolens siden mens elevene er i *JegEr Ung-tilbudet*. Noen skoler følger elevene sine tett opp, mens andre har en mer svak oppfølging. Dette er forhold som bør utforskes ytterligere.

Den samlede empirien fra FoU-prosjektet viser at Kristiansand kommune her har fått etablert et virkningsfullt og helsefremmende tilbud til en sårbar gruppe elever. De gode erfaringene sammenfaller med andre gård-skole-tilbud i Norge. Kristiansand kommune viser styrke og innovasjon ved at de benytter voksne med unik egenerfaring (fra misbruk av rusmidler). Resultatene viser at mentorene anvender denne egenerfaringen i samarbeidet med elevene på en måte som bringer inn håp og fremtidstro hos både elever og foresatte, noe som viser seg å være sentralt både i arbeidet med elevene og med samarbeidsaktørene. Tilbudet virker å møte et behov som kommunen har erfart over tid, og bidrar til bredt tverrfaglig samarbeid internt i kommunen. *JegEr Ung* inngår i Kristiansand kommune sitt helhetlige tilbud til elever i kommunen. Tilbudet er fortsatt i utvikling, og evalueringen har avdekket et utviklingspotensial i *JegEr Ung* og med samarbeidet rundt elevene. Det anbefales å jobbe med dette i det videre arbeidet. Erfaringer i evalueringen har vist at *JegEr Ung* klarer å møte en elevgruppe som det tidligere har vært vanskelig å gi et egnet tilbud til, samt at mentorene og beboerne på Jegersberg gård har fått bidra til en positiv utvikling hos flere av disse elevene.

Erfaringene fra alle informantene er sett i et helsefremmende perspektiv, og viser et potensiale ved bruk av et slikt tilbud for å fremme mental helse i en pedagogisk kontekst (jf. «Whole School Approach»). Å engasjere elever i denne type tiltak kan relateres til salutogen helsefremmende teori, som beskriver hvordan en person trenger å være engasjert i meningsfulle og gjennomførbare aktiviteter, for å utvikle en opplevelse av sammenheng (OAS) gjennom økt mestring.

Det kommer tydelig frem i funnene at det er et sterkt behov for alternative tilbud til elever i grunnskolen i dag. Lærerne opplever at det er flere elever i skolen som trenger å gjøre noe alternativt og mer praktisk, og de etterlyser en endring i skolesektoren.

1. Innledning

*JegEr Ung*¹ er et alternativt opplæringstilbud for barn og unge i Kristiansand kommune som har utfordringer i den ordinære skolen. Tilbudet er utviklet gjennom et tett samarbeid med ansvarlige ved Jegersberg gård og oppvekstsektoren i kommunen i perioden 2019–2020 (prosjektutprøving). Fra og med våren 2020 ble *JegEr Ung* etablert som et tilbud i oppvekstsektoren til skolene i Kristiansand kommune. Formålet med *JegEr Ung*, er å tilby elever som har utfordringer med å nyttiggjøre seg opplæringstilbudet i hjemskolen, et alternativt opplæringstilbud på en annerledes læringsarena hvor elevene kan oppleve mestring og inkludering.

Jegersberg gård er et rus- og medikamentfritt rehabiliterings- og kompetansesenter² som ble etablert i 2012. Kristiansand kommune er eier av Jegersberg gård, men gården drives gjennom et interkommunalt samarbeid med kommunene Vennesla og Lillesand, og har også samarbeidsavtaler med andre kommuner. Rehabiliteringssenteret bygger på en modell fra San Patrignano³ i Italia, som er basert på fire hovedelementer; *tid, fellesskap, mentorordninger* og *kvalifisering*. Dette er en modell som beboerne på gården lever etter, og som *JegEr Ung-tilbudet* er basert på. Modellen brukes målrettet inn mot elevene som kommer til gården, og det foreligger en klar målsetting om å tilbakeføre elevene til en ordinær skolehverdag.

Relevant forskning, som bidrar med innsikt og kunnskap i bruk av gården og ute-arenaer overfor elever i grunnskolen, viser at det er behov for mer kunnskap om elevenes, foresattes og kontaktlæreres erfaringer ved bruk av et opplæringstilbud som *JegEr Ung* på Jegersberg gård representerer. Forskning på hvilke erfaringer elevene, deres foresatte og lærere har med *JegEr Ung-tilbudet*, samt hvordan det samarbeides rundt disse elevene, kan gi viktig kunnskap og innsikt i betydningen av å tilby en slik alternativ opplæringsarena for elever i grunnskolen. Det er også interessant å se disse erfaringene i et helsefremmende perspektiv.

Evalueringen som er gjennomført, er en del av et FoU-prosjekt i samarbeid med Kristiansand kommune. FoU-prosjektet har bestått av både forskningsaktiviteter og aktiviteter for videre utvikling av opplæringstilbudet *JegEr Ung*. Målsettingen er kunnskapsproduksjon som bidrar til tjenesteutvikling og innovasjon i kommunens arbeid med barn og unge som utfordres av skolehverdagen.

Evalueringen som rapporten omhandler, har innhentet og beskrevet erfaringene til elever, foresatte, kontaktlærere/assistenter og ansatte i kommunen tilknyttet det alternative opplæringstilbudet *JegEr Ung*. Økt kunnskap om hvordan dette tilbudet er utformet og erfares er sentralt for tilbudets videreutvikling, og for andre kommuner som eventuelt vurderer å etablere et lignende opplæringstilbud til elever i grunnskolen. Under evalueringen er det også gjennomført et innledende gruppeintervju med mentorene (noen av beboerne) på Jegersberg gård, som arbeider med elevene. Dette for å få deres erfaringer med tilbudet, og noen av deres refleksjoner knyttet til

¹ <https://www.jegersberggaard.no/tjenester/jeg-er-ung>

² <http://jegersberggaard.no/>

³ https://second.wiki/wiki/san_patrigano

betydning av dette arbeidet inn mot deres egen rehabiliteringsprosess. Dette er et område som vil bli utforsket mer gjennom arbeidspakke 3 dersom prosjektet får videre finansiering.

Vi vil i denne rapporten først beskrive litt av bakgrunnen for tilbudet, gi en kort gjennomgang av relevant litteratur på området, før vi beskriver utviklingen, formaliseringen og organiseringen av tilbudet *JegEr Ung*. Videre vil vi oppsummerer erfaringene elevene, foresatte, kontaktlærere, mentorer og sentrale ansatte i kommunen har med dette tilbudet. Rapporten skal også diskutere formålene med denne evalueringen i relasjon til de funn vi gjør med *JegEr Ung* og annen forskningslitteratur.

2. Bakgrunn

Tilbudet *JegEr Ung* i Kristiansand kommune ble startet som et utprøvningsprosjekt ved Jegersberg gård høsten 2019, som et tilpasset opplæringstilbud til elever i grunnskolen med ulike utfordringer eller behov i skolehverdagen. I samarbeid med ett par rektorer, en ansatt og en beboer på gården, fikk noen få elever mulighet til å være på gården sammen med Espen Gusdal (nå daglig leder) ett par dager i uken. Gjennom våren og høsten 2019 utviklet de involverte samarbeidsaktørene ved Jegersberg gård og Oppvekst ved Kristiansand kommune, tilbudet og samarbeidet basert på de erfaringene de fikk gjennom prosjektåret. Våren 2020 ble prosjektet *JegEr Ung* etablert som et eget opplæringstilbud i Kristiansand kommune, med en faggruppe bestående av representanter fra Oppvekstsektoren, Mobilt team⁴, rektorer fra elevenes skoler og de aktuelle involverte på Jegersberg gård.

I *JegEr Ung* anvendes de samme sentrale elementene som brukes overfor beboerne på Jegersberg gård; *tid, fellesskap, mentorordning og kvalifisering*. Elevene blir utfordret og ansvarliggjort etter prinsippene og reglene som gjelder for beboerne på gården, og de samarbeider om oppgaver knyttet til dyr, bygg og anlegg, og kjøkkendrift. Elevene har, i likhet med beboerne ved Jegersberg gård, mulighet til å bli mentorer for nye elever som får tilbud om en plass i opplæringstilbudet. En mentor har som målsetting å ansvarliggjøre elevene, skape tillit og bidra til at tilbudet på gården kan få overføringsverdi på andre områder i elevenes liv. For den videre utviklingen av opplæringstilbudet *JegEr Ung*, er det viktig å få mer kunnskap om modellen som benyttes i arbeidet med elever i grunnskolen, og virkningen av de fire nevnte elementene i modellen.

Ingen av elevene er fulltid på *JegEr Ung*, men elevene kombinerer dette alternative tilbudet på Jegersberg gård, med ordinær opplæring ved deres nærscole. Det tilpasses individuelle løsninger for hver enkelt elev i samarbeid med skole og hjem. Målet for *JegEr Ung* er at elever som strever i skoledagen skal tilbake i klassen og fullføre utdanning i ordinær skole.

I løpet av skoleåret 2021–2022, har *JegEr Ung* inkludert 15 elever i opplæringstilbudet fra grunnskolen. Fire av elevene er nå tilbake på skolen fullt ut.

2.1 Beskrivelse av utfordringsbildet i kommunen

Inkluderende læringsmiljø har vært en hovedsatsning i Kristiansand kommune, blant annet gjennom *FLIK prosjektet*⁵. Gjennom dette har det blitt jobbet systematisk og langsiktig med inkluderende læringsmiljø på de enkelte skolene i kommunen. Erfaringsmessig er det likevel noen elever som av ulike grunner har utfordringer med å kunne fungere i ordinært klassemiljø. Når andre tiltak ikke har fungert kan det være behov for en alternativ opplærings arena, noe det er åpning for i regelverket for skoler⁶.

⁴ Mobilt team er en støttetjeneste for grunnskolene i Kristiansand og arbeider for at alle barn og unge skal oppleve trygghet, inkludering, læring, glede og mestring

⁵ <https://flikkristiansand.wordpress.com/>

⁶ <https://www.udir.no/regelverkstolkninger/opplaring/Innhold-i-opplaringen/Udir-3-2010-Bruk-av-alternative-opplaringsarenaer-i-grunnskolen>

JegEr Ung er utviklet og etablert på bakgrunn av behov for alternative opplæringsarenaer for noen elever i kommunen. Elevene som tilbys alternativ opplæringsarena får opplæring etter individuelle opplæringsplaner (IOP), som tar utgangspunkt i gjeldende læreplan og sakkyndig vurdering.

Erfaringsmessig vil elever som vurderes å ha behov for tilbud i alternative opplæringstilbud på andre arenaer enn skolearenaen, ofte ha utfordringer knyttet til psykososial fungering og da gjerne i kombinasjon med en atferd som utfordrer klasse miljøet. I slike tilfeller påvirkes både eleven og medelevers læring og mestring. Kristiansand kommune erfarte et behov for å videreutvikle en alternativ læringsarena, som kunne være egnet for elever som strever i den ordinære skolen og hvor situasjonen opplevdes fastlåst.

Å ta barn og unge ut av den ordinære skolen er noe som rokker ved den norske skoles grunnprinsipp om en inkluderende skole, som betyr at alle i hovedsak skal lære på samme arena i skolen. Hvorvidt det vurderes å være en fordel eller en ulempe å ta elever ut av klasseundervisning er omdiskutert, da tilbud på andre arenaer kan bli vurdert til å virke segregerende på elevene (Haug, 2017a; Markussen et al., 2007, 2009; Nordahl et al., 2018). Kommunens erfaringer med *JegEr Ung* så langt, er at elevene etter en tid på Jegersberg gård lettere finner seg til rette igjen i et ordinært klasse miljø. Sammensetningen av de involverte aktørene er unik, og tilbudet er innovativt og nytenkende i norsk sammenheng. Dette da det er mennesker som er i et rusrehabiliteringsløp som arbeider med elevene i tilbudet. Overordnet målsetting med tilbudet er å bidra til at alle elever i Kristiansand-skolen skal ha en god skolehverdag, og at alle skal få det grunnlaget de trenger for å fullføre en utdanning og få en jobb. Gjennom FoU-prosjektet, som har fått innvilget midler fra Statsforvalteren i Agder, ønsker kommunen å videreutvikle tilbudet, samt gjennom forskningsaktiviteter få mer kunnskap om erfaringene med opplæringstilbudet. Kunnskap om tilbudet og samarbeidet om elevene kan også ha overføringsverdi til andre kommuner.

Hvorfor er det viktig å forebygge frafall – NEETs

Frafall blir i økende grad beskrevet som et folkehelseproblem, og vi vet at frafall fra videregående skole begynner i grunnskolen og kan ha negative konsekvenser for senere arbeidsliv og helse for individet. Det er derfor viktig å forebygge utfordringer i klasse- og skolemiljø allerede i grunnskolen.

I internasjonal sammenheng brukes ofte betegnelsen NEET (Not in Employment, Education or Training) om populasjonen av unge mellom 15–29 år som står utenfor arbeid, utdanning og opplæring (bufdir.no). Andre begrep som brukes i Norge og går under samme betydning er blant annet «ungt utenforskap», «unge i risiko» og «drop-outs». Begrepet har imidlertid fått kritikk for å ikke differensiere unge i denne gruppen. Undergruppene kan ha helt ulike behov, og det sies ikke noe om det er selvalgt, for eksempel om man bevisst velger et friår, eller grad av sårbarhet (Eurofound, 2012). Norske NEETs utgjør ca. 11 % av de unge mellom 15–29 år (avhengig av hvilke tall man tar utgangspunkt i), og dette tallet er lavere enn i andre land i EU hvor andelen i 2019 var på nesten 13 % (OECD, 2018). Likevel er det noen kjennetegn ved norske NEETs som gjør dem spesielt sårbare. En svært stor andel er inaktive uten at årsaken er kjent, 7 av 10 NEETs er heller ikke på utkikk etter arbeid, og de står dermed nærmere langvarig eksklusjon enn for eksempel de arbeidsledige. Norske NEETs søker seg altså i liten grad aktivt ut av sin posisjon, og sammenlignet med andre land er helseproblemer svært utbredt (OECD, 2018). Mange mottar helse relaterte

ytelser og en kritikk mot det norske velferdssystemet er at spesielt de under 30 år «låses» i stønader (Strand & Nielsen, 2015).

Risikofaktorer for å bli NEET er ulike faktorer knyttet til familiebakgrunn, som lav inntekt, avbrutt skolegang og fysiske og psykiske problemer (Fyhn et.al 2021). Psykososiale faktorer som mobbing og relasjonelle problemer er også betegnet som risikofaktorer. Beskyttende faktorer som kan hindre NEET-status er sosial støtte for eksempel fra familiemedlemmer eller klassekamerater (Fyhn et.al 2021). Forskning har også vist at sosial mobilitet, utdanning og følelse av kontroll og mestring kan dempe eller redusere sammenhengen mellom svake skoleprestasjoner i barndommen og inntekts- og helsestatus i voksen alder. Potensielle risikofaktorer for å få NEET-status senere i ungdomsårene er: dårlig mestringsfølelse, manglende framtidsplaner og lav selvtillit, gjerne i kombinasjon med å føle seg annerledes enn andre elever, utfordringer med å interessere seg for skolen og med å sitte stille i klasserommet. Dette er risikofaktorer som i bør forebygges. Etableringen av *JegEr Ung* er et ledd i dette arbeidet fra Kristiansand kommunes side.

2.2 Regelverk for bruk av alternative opplæringsarenaer

Retten til tilpasset opplæring (TPO) gjelder alle elever i den norske skolen, og er lovfestet i Opplæringsloven § 1 (1998). Målsettingen med TPO, er å sikre at den enkelte elev får en opplæring i tråd med evner og forutsetninger. Spesialundervisning er en del av den tilpassede undervisningen (Utdanningsdirektoratet, 2022). Både fellesskolens tradisjoner og lovverket knyttet til opplæring, er basert på prinsippene om inkludering, likeverd og tilpasset opplæring, som innebærer at alle elever skal inkluderes og tilhøre et klassefelleskap (Opplæringslova, 1998; Utdanningsdirektoratet, 2010). Samtidig åpner lovverket opp for bruk av alternative læringsarenaer, som betegnes som at en eller flere elever får deler av sin opplæring på et annet sted enn på skolens område. Leirskole, bedrifter og bondegårder er eksempler på alternative læringsarenaer (Utdanningsdirektoratet, 2010, s. 1).

Det er en begrenset adgang for skoleeier å ta i bruk alternative læringsarenaer (jf. Opplæringsloven § 2-3), og bruken reguleres gjennom Opplæringsloven (1998) og Utdanningsdirektoratets rundskriv (2010). Elever som kvalifiserer for spesialundervisning etter Opplæringsloven § 5-1 kan få et slikt tilbud, og det skal være hensynet til eleven (barnets beste) som skal være det avgjørende argumentet (jf. FNs barnekonvensjon, 1989). Rektor på elevenes skole er ansvarlig for elevenes opplæring, og det skal fattes vedtak om spesialundervisning og individuell opplæringsplan (IOP) for den enkelte elev (Utdanningsdirektoratet, 2021).

2.3 Målsettingene for FoU-prosjektet

I det omsøkte FoU-prosjektet, er det et ønske å få gjennomført et treårig forskningsprosjekt knyttet til *JegEr Ung*. Siden Statsforvalterens prosjektskjønn tildeles for ett år om gangen, så planlegges forskningsaktivitetene for ett år om gangen. Dersom Statsforvalteren innvilger midler til det andre og det tredje prosjektåret (2023 og 2024), vil vi få muligheten til å dokumentere og evaluere utprøvingen av modellen og erfaringene med modellen over lengre tid. I det treårige FoU-prosjektet gjelder følgende overordnede mål:

- Beskrive samarbeidet mellom offentlige tjenester og *JegEr Ung*, samt organisering og formaliseringen av skoletilbudet (arbeidspakke 1). Beskrives i denne rapporten.
- Dokumentere og evaluere utprøvingen av modellen og erfaringene med modellen i *JegEr Ung* over tid (arbeidspakke 2). Beskrives delvis i denne rapporten.
- Utforske hva mentorfunksjonen for barn- og unge betyr for involverte beboeres egen rehabiliteringsprosess (arbeidspakke 3). Beskrives ikke i denne rapporten.

Det omsøkte FoU-prosjektet består av fire arbeidspakker:

- 1: Utvikling, organisering og formalisering av *JegEr Ung*
- 2: Elever, foresatte og skolens erfaringer med *JegEr Ung*
- 3: Betydning for mentorer og beboeres rehabiliteringsprosess
- 4: Kommunens samhandling rundt elevene

NORCE og UiA har hatt hovedansvaret for gjennomføring av forskningsaktivitetene i arbeidspakkene 1, 2 og 3. Kommunen har hatt ansvar for gjennomføring av arbeidspakke 4 (samhandling rundt elevene ved analyseverktøyet JointAnalytic). Ved innvilgelse av midler for første prosjektår, måtte NORCE og UiA revidere forskningsaktivitetene til å dekke arbeidspakke nr. 1 og 2, men gjennomførte også et innledende intervju innenfor arbeidspakke nr. 3. I denne rapporten beskrives erfaringene med modellen kun for nåværende tidspunkt. Erfaringene over tid kan utforskes dersom prosjektet blir finansiert utover 2022. Denne rapporten omhandler kun forskningsaktivitetene i arbeidspakkene som UiA og NORCE har hatt ansvaret for.

2.4 Jegersberg gård og opplæringstilbudet JegEr Ung

Jegersberg gård som rus- og rehabiliteringssenter skiller seg ut nasjonalt, og er blant de første til å drive rusrehabilitering på denne måten i Norge. Tilbudet skal representere et tilbud i grenselandet mellom kommunehelsetjenesten og spesialisthelsetjenesten. Tjueto beboere bodde på gården i årene 2021–2022. De som velger å bo på Jegersberg gård er rusfrie og de som arbeider med elevene har levertgyldig politiattest. Beboerne inngår i arbeidet på gården og i arbeid tilknyttet ulike arbeidslag som også tar oppdrag utenfor gården (for eksempel innenfor anleggsvirksomhet m.m.).

På gården har de hester og mulighet for oppstalling, det vil si at personer med egen hest kan leie stallplass og komme på gården og stelle hesten sin der. Videre har de noen dyr på gården som alpakaer, høner, katter m.m. I tillegg til anleggsarbeid, driver Jegersberg gård en egen kafe⁷, og leier ut og tilrettelegger for en del arrangementer i egne lokaler. Gården ligger nært turområdet Jegersberg i kommunen.

Rehabiliteringssenteret bygger som nevnt på en modell fra San Patrignano i Italia. I denne rehabiliteringsmodellen står erfaringskompetanse fra tidligere beboere helt sentralt, og modellen er basert på de fire elementene: tid, fellesskap, mentorordning og kvalifisering. Dette betyr følgende for beboerne som flytter inn:

⁷ <https://www.jegersberggaard.no/tjenester/jegersberg-gard-kafe>

- **Tid:** Ved Jegersberg gård kan man i utgangspunktet bo så lenge man vil. Etter modellen antas det ansees at man har fullført rehabiliteringsløpet etter tre år. Det tar tid å skape seg et godt liv.
- **Fellesskap:** På Jegersberg gård bor og jobber man sammen og tar vare på hverandre i et fellesskap. De som bor på gården kan ofte bli som en stor familie, der man lærer seg å håndtere både medgang og motgang. Å utvikle seg som menneske i samhandling med andre mennesker er viktig. Sentralt i modellen er å gi hverandre tilbakemeldinger. Ved å våge å gi hverandre både gode og dårlige tilbakemeldinger på en konstruktiv måte, utvikler man seg sammen. Det er lagt vekt på å ha en kultur for å være åpne med hverandre. Mottoet for Jegersberg Gård er; «Sammen kan vi».
- **Mentor:** Mentorordningen er sentral for modellens bærekraft og antakelig det som skiller virksomheten på Jegersberg gård mest fra øvrige rehabiliteringstilbud i Norge. Rehabiliteringstilbudet på Jegersberg gård bygger på en ordning hvor beboerne blir tildelt en mentor med egenerfaring fra rusavhengighet når de flytter inn på gården. Gjennom erfaring fra egen rehabilitering skal mentor være en viktig støttespiller i rehabiliteringsprosessen. Etter å ha vært beboer på Jegersberg gård i et år, kan man kvalifisere seg til å bli mentor for de nye som flytter inn. Målsettingen er at alle som flytter inn på Jegersberg gård etter hvert skal bli mentor og bidra til at nye beboer kommer inn i et godt rehabiliteringsløp.

Når man har blitt mentor deltar man også i ukentlige mentormøter, hvor man bruker hverandre som veiledere.

- **Kvalifisering:** Elementet kvalifisering ivaretas gjennom at beboerne på gården får tilbud om å kvalifisere seg til arbeidslivet, enten gjennom deltakelse i arbeidslagene og virksomheten på gården, eller ved arbeid på ekstern arbeidsplass. Med kvalifisering menes det at man skal kvalifisere seg tilbake til et vanlig liv med jobb, utdanning, fritidsaktiviteter og nettverk. Et hovedfokus er tillit og mestring fra dag én. Her lærer man seg å ta mye ansvar, både for seg selv og andre. Grunntanken er at ved å hjelpe andre hjelper man også seg selv.

Dette tankesettet og disse fire elementene legges også til grunn i opplæringsmodellen til elevene som innlemmes i *JegEr Ung*-tilbudet. Elevene kan være en eller flere dager i tilbudet på gården, alt etter hvilket behov de har. Betydningen av elementene er det samme, men er noe omskrevet. For elevene betyr disse begrepene følgende:

- **Tid:** Elevene får være i tilbudet på gården så lenge de trenger det.
- **Fellesskap:** Elevene inngår i fellesskapet på gården sammen med beboerne, og deltar til frokost, lunsj og i de ulike arbeidslagene på gården.
- **Mentor:** Elevene får en mentor når de begynner på gården. Etter hvert som de er klar for det, blir de selv mentor for andre elever. Dette markeres på gården med tale og overrekkelse av diplom til eleven som nå er blitt mentor.
- **Kvalifisering:** Målet er at elevene skal kvalifiseres tilbake til skolen og klassefellesskapet.

På gården har de tre arbeidslag som beboerne er fordelt i. Elevene inngår i disse tre arbeidslagene når de er i tilbudet på gården. Arbeidslagene er:

- 1) Stall (stell og arbeid knyttet til dyrene på gården),
- 2) Bygg og anlegg (ulike arbeidsoppgaver knyttet til gården eller oppdrag utenfor gården)
- 3) Kjøkken (deltar i matlaging og tilberedelse av de ulike måltidene til alle på gården)

Elevene har hver sin mentor som inngår i de ulike arbeidslagene, og elevene får velge hvilke arbeidslag de ønsker å være en del av, ut ifra egne interesser. Tilbudet knyttes til overordnet del av læreplanverket (gjeldende fra 2020), hvor skolen skal legge til rette for læring innenfor de tre tverrfaglige temaene folkehelse og livsmestring, demokrati og medborgerskap, og bærekraftig utvikling⁸. Sentrale elementer i læringen er knyttet til utviklingen av et positivt selvbilde, en trygg identitet og mestring av eget liv (jf. Samarbeidsavtale mellom Kommunalområdet skole og SFO og Jegersberg gård, 2020). Det er tenkt at tiltaket kan bidra til «at elevene lærer å håndtere medgang og motgang, personlige og praktiske utfordringer på en best mulig måte. Det jobbes konkret og praktisk rundt tema som mellommenneskelige relasjoner, kunne sette grenser og respektere andre, og å kunne håndtere tanker, følelser og relasjoner» (jf. Samarbeidsavtale mellom Kommunalområdet skole og SFO og Jegersberg gård, 2020).

⁸ <https://www.udir.no/laring-og-trivsel/lareplanverket/overordnet-del/prinsipper-for-laring-utvikling-og-danning/tverrfaglige-temaer/folkehelse-og-livsmestring/>

3. Relevant forskning og litteratur

3.1 Gårdsbruk som opplæringsarena

Bruk av gårdsbruk som alternativ opplæringsarena er ikke nytt i en norsk sammenheng. Men bruk av et rehabiliteringstilbud for personer med tidligere rusavhengighet, over for elever med utfordringer i skolen, er et unikt og innovativt tilbud i denne sammenhengen. *JegEr Ung*-tilbudet skiller seg fra andre tilbud først og fremst fordi elevene inkluderes sammen med voksne som tidligere har misbrukt rusmidler, og som selv er i et rehabiliteringsløp. Dessuten skiller tilbudet seg ut fra en del andre tilbud der gården blir brukt som en alternativ læringsarena jf. forskning på Hommedal skolegård i Grimstad kommune (Arnesen & Jentoft, 2022), ved at *JegEr Ung* benytter en egen modell for oppfølging av elevene. Vi kjenner ikke til forskning på en tilsvarende opplæringsarena i en norsk kontekst.

Selve opplæringstilbudet *JegEr Ung* foregår på en landbrukseiendom, der de har arbeidsoppgaver knyttet til ulike dyr, skog, anleggsarbeid og oppgaver knyttet til matlaging. Både i Norge og internasjonalt er det lange tradisjoner for å bruke samvær med dyr og natur for å fremme læring og god helse (Sempik et al., 2010). Dette gjelder også bruk av gårdsbruk som arena for arbeid og læring for ulike brukergrupper (Hassink & van Dijk, 2006). Både i Norge og i andre Europeiske land har det de siste 30–40 årene utviklet seg ulike tjenester for bruk av landbruk og natur, og begrepene *Green Care*, *Farming for Health* og *Social Farming* er betegnelser på dette fenomenet internasjonalt (Steigen et al., 2015). I Norge er Inn på tunet (IPT) det nasjonale begrepet på naturbaserte tjenester (Landbruks og matdepartementet & Kommunal- og regionaldepartementet, 2012), men også gård–skole-samarbeid utenom denne ordningen eksisterer som for eksempel SkoleGårdSentralen⁹. *JegEr Ung* på Jegersberg gård er en ordning som ikke er en del av den nasjonale Inn på tunet-ordningen i Norge.

Det er begrenset med forskning på bruk av gården som læringsarena i en norsk kontekst, men tidligere norske evalueringsrapporter av lærere og tjenesteleverandører (bøndene), fremhever positive resultater på læring og sosiale ferdigheter med bruk av tilpasset opplæring på gårdsbruk (jf. Andreassen og Grimsæth, 2007; Nergård & Verstad, 2004). Grimsæths (2016) litteraturstudie av norske og internasjonale studier av pedagogiske tiltak på gård, indikerer at bruk av gården som læringsarena, kan styrke elevens motivasjon, øke læringsutbyttet og fremme danning og identitetsbygging. Grimsæth (2016) påpeker også at bedre resultater oppnås, dersom lærerne på skolen engasjerer seg i elevenes opplæring på gårdene, og dersom det elevene lærer på gården blir inkludert i opplæringen på skolen. Arnesen og Jentoft (2022) fant i sin følgeevaluering av Hommedal skolegård i Grimstad kommune, at kommunen har fått et virkningsfullt tilbud for de elevene som har utfordringer i den ordinære skolen.

Andresen (2011) fant i sin masteroppgave at bruk av gården som pedagogisk ressurs for elevene på 4. trinn var et verdifullt og positivt innslag i elevens opplæring, og tilbød et variert innhold som ga elevene variert kompetanse, samt bidrog til motivasjon og glede. Tilbudet ble sett på som et kjærkommet avbrekk i skolehverdagen. En amerikansk studie (Filfolt et al., 2018) fant at elevene gjennom tilbudet på gårdene fikk positive relasjoner og styrket sine sosiale ferdigheter. Dette er

⁹ <https://skolegardsentralen.no/>

interessante funn å se i sammenheng med Jahnsen et al. (2009) fra Lillegården kompetansesenter i Norge, som i sin kasusstudie av ulike deltidstiltak i norske skoler (inkl. gårdsbaserte deltidstiltak), fant at elevenes deltakelse i slike deltidstiltak ikke fikk negativ betydning for elevenes status og rolle i skolen. Dette er viktige funn å se i sammenheng med at noen norske studier viser at opplæring utenfor ordinær klasse kan oppfattes som segregerende for elevene det gjelder (Flem et al., 2007; Haug, 2017a; Markussen et al., 2009; Nordahl et al., 2018). Arnesen et al. (2022) finner i sin studie av erfaringene til kontaktlærere, andre skoleansatte og gårdbrukere, at inklusjon i små fellesskap på gården kan være et viktig supplement til inkludering i basisklassen, som en utvidelse av tiltak som tilpasset opplæring i fellesskolen.

I opplæringstilbud på gårdsbruk er elevene mye ute i naturen og på områder tilknyttet gårdsbruket. En svensk kunnskapsoversikt, som ikke har sett på bruk av gårdsbruk i opplæringsøyemed, men som har sett på hva *ute-undervisning* betyr for elever i grunnskolen (Faskunger et al., 2018), finner blant annet at elever med ute-undervisning utvikler bedre selvtillit, bedre selvkontroll og impuls kontroll, kreativitet og samarbeidsevner m.m.

3.2 Helsefremmende perspektiv

I de norske læreplanene er utvikling av ferdigheter innen livsmestring innført som et tverrfaglig tema i grunnskolen (Kunnskapsdepartementet, 2017). Dette, i kombinasjon med økende psykiske helseproblemer blant unge i Norge (Folkehelseinstituttet, 2018), har ført til diskusjoner om hvordan man kan fremme god psykisk helse i skolen og endre den negative utviklingen. Skoler spiller en spesiell rolle i helsefremmende arbeid i henhold til Ottawa-charteret for helsefremmende arbeid (World Health Organization, 1986). Helsefremming i en skolesetting er et vidt og innovativt konsept. Selv om rapporter tyder på at folkehelsen i Norge generelt sett er god, er det et økende antall unge mennesker som sliter med psykiske problemer (Bakken, 2018, 2022; Dietrichson, 2018; Reneflot et al., 2018; FHI, 2018). Mange unge oppgir at de føler seg deprimerte, triste eller ulykkelige, og at de føler håpløshet med tanke på fremtiden. Stressrelaterte symptomer og angst er også vanlig, og et økende antall elever gruer seg til å gå på skolen (Mikkelsen et al., 2020).

For å møte disse utfordringene er det gjort en nasjonal innsats for å bedre folkehelsen i Norge. *JegEr Ung* kan regnes som et tiltak som både skal bidra til bruk av en mer praktisk pedagogikk, men som samtidig har en klar målsetting om å bidra helsefremmende for elevenes psykososiale helse. Vi har undersøkt hvordan elever opplever å delta i *JegEr Ung*-tilbudet, og vi har valgt å se de samlede erfaringene fra alle informantene i et helsefremmende perspektiv, og på den måten undersøker potensialet ved bruk av et slikt tilbud for å fremme psykisk helse i en pedagogisk kontekst.

Vi har tatt utgangspunkt i Antonovskys helsefremmende teori (salutogenese), som fokuserer på å identifisere faktorer som fremmer helse og livskvalitet hos individer (2012). Kjernebegrepet i denne teorien er *Opplevelse av Sammenheng* (OAS). For å kunne utvikle en *Opplevelse av sammenheng*, som er svært viktig for god livskvalitet, så må følgende tre komponenter være på plass: individet trenger å føle at situasjonen er (1) *forståelig* (Hva skjer i livet mitt?), (2) *håndterbar* (Hva kan gjøres og hvordan?) og (3) *meningsfull* (Hvorfor skjer dette og hva kan jeg lære av dette?). Erfarer en disse komponentene i sitt liv, vil det kunne bidra til utvikling av

motstandsressurser (Eriksson & Lindström, 2006), som er alle ressurser som hjelper en person (eller en gruppe) til å unngå eller å takle en rekke psykososiale stressfaktorer mellom mennesker og krav i samfunnet (Jensen et al., 2017).

Opplevelse av sammenheng er en sentral ressurs for å beskytte og for å fremme helse hos et individ, og omfatter i hovedsak individets mentale, sosiale og spirituelle ressurser for å håndtere livsutfordringer (Eriksson & Lindström, 2006). Man kan ha en mer eller mindre sterkt OAS. En sterk OAS er assosiert med en positiv mental helse og subjektivt velvære (Braun-Lewensohn et al., 2016; Moksnes et al., 2014). Studier på ungdommer har vist positive sammenhenger mellom OAS og opplevd positiv mental helse (Apers et al., 2013; García-Moya et al., 2013; Honkinen et al., 2008). Der ungdom har blitt undersøkt for «normale» livsstressfaktorer, som akademiske prestasjoner, skole- eller gruppepress samt familiekonflikter, har det vist seg at de med sterkere OAS rapporterer lavere stressnivåer (Nielsen & Hansson, 2007; Ristkari et al., 2008; Simonsson et al., 2008).

Begrepet *Opplevelse av sammenheng* (OAS) er sentralt i utforskningen av hvilke mestringsressurser som er avgjørende for individets kapasitet til å mestre stressfaktorer i dagliglivet og for å skape helse (salutogenese) (Braun-Lewensohn et al., 2016; Eriksson & Lindström, 2006).

3.3 Helsefremmende skole

Helsefremmende arbeidet i skolen er basert på såkalt «*Whole School Approach*» hvor helseopplæring og undervisning kombineres med skolepolitikk, det fysiske og sosiale skolemiljøet og det omkringliggende samfunnet (Jensen et al., 2017). Videre fokuseres det på å fremme helse fremfor å forebygge en spesifikk sykdom. I søkelys på helsefremmende arbeid er det viktig å se på utdanningskonteksten som et naturlig miljø der det er mulig å bygge holdninger til god psykisk helse. Denne tilnærmingen kombinerer en forpliktelse til å forbedre barn og unges helse og velvære og for å gjøre skolene til et bedre sted å lære og jobbe (Jensen et al., 2017).

Forskning har indikert at mange unge mennesker over hele verden ikke har god forståelse om mental helse og om hvordan dette «fungerer» (Apers et al., 2013; Paulus & Rowling, 2009; Rose et al., 2007; Sessa, 2005), og det er et klart behov for å øke bevisstheten ved læring og tiltak, som legger til rette for å opprettholde psykisk velvære hos den yngre delen av befolkningen. Psykisk helsefremmende arbeid står sentralt som en løsning, og dermed er det ikke overraskende at mange intervensjoner og tiltak utvikles med denne tilnærmingen (O'Reilly et al., 2018).

Det finnes også studier som viser at utvikling av opplevelse av sammenheng utvikles sterkest før fylte 15 år enn etter (Honkinen et al., 2008) og at støttende skolemiljø (klassekamerater og lærerstøtte) er relatert til elevenes OAS (Garcia-Moya et al. al., 2013). Å engasjere elever i denne typen tiltak som *JegEr Ung* representerer, kan relateres til salutogen teori, som beskriver hvordan en person trenger å være engasjert i meningsfulle og håndterbare aktiviteter for å utvikle en opplevelse av sammenheng (OAS) i livet.

4. Metode

Forskningsaktivitetene i første prosjektår er kvalitative, og består av semistrukturerte individuelle intervjuer med 18 informanter, og ett gruppeintervju med fem deltakere. Det er også gjennomført dokumentanalyse i arbeidet. Ved å benytte datatriangulering (Jick, 1979; Mathison, 1988) på informantnivå, bidrar vi til et noe rikere datasett til forskningen, som har som formål å kartlegge erfaringene til elevene med tilbudet *JegEr Ung*, samt erfaringene til sentrale aktører rundt elevene.

Denne rapporten vektlegger datamaterialet fra intervjuene med de ulike aktørene, og deres erfaringer med *JegEr Ung-tilbudet* og samarbeidet rundt elevene i dette tilbudet. Rapporten beskriver også hvordan tilbudet er organisert og formalisert.

Flere av problemstillingene blir belyst i intervjuene med både elevene, deres foresatte, kontaktlærere og relevante ansatte i Kristiansand kommune, samt med beboere på Jegersberg gård jf. forskningsaktivitetene i prosjektet i tabell 1. Ved å intervjuer de ulike informantgruppene, sikrer vi en bredere forståelse av fenomenet som studeres, enn om vi bare hadde benyttet data fra ett perspektiv. En kvalitativ tilnærming gir muligheten til å gå i dybden på en problemstilling (Kvale, 2001; Ryen, 2012; Thagaard, 2013), som var ett av formålet med denne studien. Det har vært en viktig målsetting å finne ut hvordan tilbudet fungerer, hva som fungerer godt, og hva som eventuelt kan forbedres i tilbudet eller i samarbeidet rundt elevene som er i tilbudet.

Tabell 1: *Forskningsaktiviteter i prosjektet 2022*

Forskningsaktivitet	Anledning/innhold	Antall/tidspunkt
Gjennomgang av prosjektdokumenter	Grunnlagsdokument Samarbeidsavtaler Individuelle opplæringsplaner Relevant forskning	Oppstart og løpende
Individuelle intervju 2022	Elever (vår) Foresatte (høst) Kontaktlærere/assistenter (høst) Kommunalt ansatte (høst)	5 stk. 5 stk. 5 stk. 3 stk.
Gruppeintervju 2022	Mentorer (beboere) Jegersberg gård	5 stk.
Omvisning på gården 2022	I forbindelse med intervju av elevene	2 stk.

4.1 Rekruttering av informanter

Forskerne ved NORCE og UiA utarbeidet tilpassede informasjonsskriv om studien med samtykkeerklæring til de ulike utvalgene av informantene; elevene, foresatte,

kontaktlærere/assistenter, ansatte i kommunen, beboerne ved Jegersberg gård. Kommunens prosjektleder i Livsmestring og daglig leder i *JegEr Ung*, fikk tilsendt de ulike informasjonsskrivene, og rekrutterte fem elever og deres foresatte med forespørsel om deltakelse i studien. De eneste kriteriene som ble satt for utvalget, var å få tak i elever av begge kjønn. Siden det var så få elever i tilbudet på intervjutidspunktet, ble det vurdert som viktigst å få elever som ønsket å delta i studien av begge kjønn. Elevene og foresatte som samtykket til deltakelse, ble presentert med navn for forskerne når dette var avklart og samtykkeskjemaer signert. Når det var avklart hvilke elever og foresatte som skulle delta i intervjuene, ble elevenes kontaktlærere eller assistenter kontaktet for intervju. Vi rekrutterte på denne måten informanter til fem elev-case. Kommunens prosjektleder hadde hovedansvaret for rekrutteringen, og avklarte tid og sted for intervju med informantene og deltakerne, samt innhentet de fleste signerte samtykkeerklæringene. Hun hadde også hovedansvaret for å avklare om mentorene på Jegersberg gård, ville delta i gruppeintervju.

4.2 Individuelle intervju

Både individuelle intervju og gruppeintervju ble inkludert i arbeidet da intervju som datainnsamlingsmetode gir mulighet til å gå i dybden på et tema eller en problemstilling (Kvale, 2001; Ryen, 2012; Thagaard, 2013). Intervjuguidene ble utarbeidet på bakgrunn av en gjennomgang av prosjektdokumenter, sentral litteratur, samt erfaringsbasert kunnskap i forskerteamet om tematikken. Det ble benyttet en semistrukturert intervjuguide i samtlige intervjuer, noe som gir rom for at også andre tema som intervjupersonene selv tar opp kan utdypes (Kvale, 2001; Ryen, 2012; Thagaard, 2013). To forskere deltok både på de individuelle intervjuene og på gruppeintervjuet. En forsker intervjuet, mens den andre tok notater fra samtalen samt supplerte med spørsmål. Det er benyttet håndskrevne notater. Intervjuene med elevene tok fra 15–30 minutter, med foresatte, kontaktlærere og ansatte i kommunen tok intervjuene ca. 1–1,5 time. Gruppeintervjuet med beboerne på Jegersberg gård tok ca. 1,5 time.

Elevene kunne velge mellom å sitte ned på et egnet sted på gården, eller kombinere intervjuet med å gå litt rundt å vise frem gården og dyrene der. Ett par av elevene viste oss rundt mens vi snakket, mens de tre andre satte seg ned på et egnet sted. Elevene kunne velge om de ville ha med seg en person i intervjuet, og tre av elevene hadde med seg en av de ansatte på intervjuet.

Å intervju barn krever en litt annen tilnærming enn ved intervju av voksne. Som forsker må vi klare å tilpasse oss det enkelte barn, og forøke å få det til å kjenne seg trygg og komfortabel i intervjusituasjonen. Dette gjorde vi ved at vi gikk litt rundt på gården og så på hva de holdt på med, samt at elevene kunne ta med seg en trygghetsperson i intervjuene. Det varierte en del hvor mye elevene formidlet i samtalen, og i ettertid vurderer vi at det kunne vært en fordel og hatt enda mer tid med dem på gården før vi gjennomførte intervjuene. Vi vurderer imidlertid at det er summen av dataene som er det viktigste i hvert enkelt case, og med fire ulike stemmer (eleven, foresatte, mentorer og lærer/assistent) som reflekterer over våre spørsmål fra hvert sitt ståsted, opplever vi at dataene i hvert case er tilstrekkelig til vårt formål.

Intervjuene med elevene ble gjennomført på Jegersberg gård. Det gjaldt også intervjuene med flere av foresatte, beboerne og en av de kommunalt ansatte. Videre gjennomførte vi et TEAMS-intervju, og fire intervju på informantenes arbeidssted eller hjemme.

4.3 Gruppeintervju

Det ble gjennomført ett gruppeintervju med fem beboere på Jegersberg gård, som alle fungerte som mentorer for noen av elevene på gården på intervjutidspunktet. Gruppeintervjuet ble gjennomført for å få litt innledende kunnskap og innsikt i beboernes erfaringer med å ha elver på gården og hvordan de jobbet med elevene.

Hensikten med gruppeintervju som metode er at man skal få et datamateriale som kan si oss noe om hvilke forestillinger eller erfaringer deltakerne har om et utvalgt tema. Vi får også anledning til å følge meningsutvekslinger og argumentasjoner mellom deltakere. Et gruppeintervju vil selvsagt ikke samsvare fullt ut med sosiale sammenhenger hvor slike temaer vanligvis diskuteres, men gruppeintervju som metodisk tilnærming, vil likevel gi oss mulighet til innblikk i deltakernes forestillinger gjennom deres erfaringer og argumentasjon (Morgan, 1998; Repstad, 2007).

4.4. Analysearbeid

Datamaterialet i prosjektet er mangfoldig og rikt, og det er en styrke at vi har intervjuet ulike informantgrupper tilknyttet tilbudet *JegEr Ung*, og på den måten innhentet erfaringer med tilbudet fra ulike perspektiv (informanttrianglering). Videre har vi besøkt gården og fått en omvisning av noen av elevene i forhold til hvilke aktiviteter de deltar i, noe som ga en bedre forståelse av konteksten for opplæringstilbudet, samt at det ga økt innsikt i erfaringene informantene delte og drøftet i intervjuene. En svakhet med studien er at utvalget av deltakere er relativt lite, og resultatene kan ikke generaliseres til en større populasjon. Samtidig er det slik at *JegEr Ung* har hatt 14 elever totalt frem til våren 2022. Vi har snakket med fem av disse 14 elevene. Erfaringene fra disse elevene bør vurderes som nyttig informasjon i tilbudets tidlige fase. I ettertid vurderer vi at det hadde vært en styrke om vi hadde deltatt en hel dag sammen med noen av elevene, for på den måten få større innsikt i måten de jobber på med de fire elementene.

De ulike informantgrupper har hatt hver sine kvaliteter. Vi vurderer at det er summen av intervjudataene som er det viktigste. Elevene, foresatte og samarbeidsaktører i prosjektet bidrar med ulike nyanser som til sammen gir et helhetlig bilde. Det er stort samsvar mellom ulike intervjupersonens fremstilling og vektlegging, ikke minst grad av sammenfall mellom for eksempel tilbakemeldingene fra foresatte og lærernes refleksjoner. Vi har gjennom den metoden og det designet som er valgt, fått en god innsikt i tilbudet og i de problemstillingene vi skal belyse.

For å skape en struktur i analysearbeidet valgte vi å bruke Braun og Clarke (2006) sin modell for tematisk analyse. Tematisk analyse blir gjennomført via seks trinn: kjennskap til datamaterialet, koding, leting og definering av temaer, samt kritisk gjennomgang, og rapportskrivning. Eksempler på temaer som fremkom i materialet var: elevgruppen, kjennskap til konseptet, endring i fungering, samarbeid, forbedringspunkter osv. I tillegg til disse analyserte vi dataene ut ifra hva informantene fortalte om sine erfaringer knyttet til de sentrale elementene i modellen til *JegEr Ung: tid, mentoring, fellesskap og kvalifisering*. Informantene har vært rausere i delingen av sine erfaringer, og det har vært viktig å formidle erfaringene slik vi hadde oppfattet dem. I resultatkapittelet har vi valgt å ta med en mengde sitater, da disse illustrerer informantenes erfaringer og meninger. Det har gjennomgående vært fokus på at funnene skal belyse problemstillingene og at selve analyseprosessen har vært en induktiv.

Begge forskerne som er ansvarlige for rapporten, har gjennomgått datamaterialet og sammenstilt funnene ut fra felles erfaringer med materialet. Funnene er også gjennomlest av noen av prosjektets samarbeidspartnere, som et ledd i valideringen av funnene.

4.5 Etske vurderinger

Prosjektet er utviklet i tråd med de etiske prinsippene i Helsinki-erklæringen, og planleggingen og gjennomføringen av prosjektet er omfattet av etiske overveielser. Før oppstart ble prosjektet meldt til Sikt – Kunnskapssektorens tjenesteleverandør (tidligere NSD, nr. 855444)¹⁰, som tilrådet at prosjektet ble gjennomført som beskrevet.

Innenfor forskningsetikken er barn ansett for å være en sårbar gruppe (NESH, 2016). Med dette menes det blant annet at vi som forskere må tenke nøye igjennom hvilken situasjon vi setter barna i når de og deres foreldre samtykker til deltakelse i forskning. I dette prosjektet omhandlet det elever i alderen ca. 11–15 år. Med bakgrunn i elevenes unge alder, vurderte vi det som en fordel at intervjuene ble gjennomført i kjente omgivelser for elevene. Intervjuene med elevene ble derfor intervjuet på Jegersberg gård, en dag de var i tilbudet *JegEr Ung*. Intervjuene ble tilpasset elevenes alder og modenhet, og de kunne velge om vi skulle sette oss ned på et egnet sted, eller gå litt rundt å se på gården og dyrene der mens vi snakket. I informasjonsskrivene hadde vi også opplyst om at elevene kunne ha med seg en trygghetsperson under intervjuet. Tre av elevene valgte å benytte seg av denne muligheten i intervjuene med oss.

Det er benyttet et informasjonsskriv med samtykkeerklæring til elevene, elevens foresatte og de involverte fagpersonene. Informasjonsskrivene inneholdt tilstrekkelig informasjon for å sikre at deltakerne var kjent med målene og prosedyrene for prosjektet, og var tilpasset de ulike målgruppene. Da elevene var under 18 år, ble det innhentet samtykke både fra foresatte og fra elevene selv til elevenes deltakelse. I utviklingen av denne rapporten er dataene anonymiserte og behandlet i tråd med NORCE sine retningslinjer for databehandling. Personvern hensyn er ivaretatt.

¹⁰ Fra 1.1.2022 er NSD en del av Sikt – Kunnskapssektorens tjenesteleverandør.

5. Erfaringer med JegEr Ung-tilbudet

Presentasjon av funnene i studien er basert på en sammenstilling av hele datamaterialet; sentrale dokumenter og avtaler, individuelle intervju med de ulike informantgruppene, samt gruppeintervju med beboere på Jegersberg gård. På flere av temaene vi tok opp var det stor grad av samsvar i erfaringene mellom informantgruppene.

Resultatene fremstilles i to hoveddeler, med mål om å svare ut FoU-prosjektets to hovedformål: 1) Beskrive samarbeidet mellom offentlige tjenester og *JegEr Ung*, samt organiseringen og formaliseringen av skoletilbudet (kap. 5.1), og 2) Dokumentere og beskrive utprøvingen av modellen og erfaringene med modellen *JegEr Ung* (kap. 5.2). I kap. 6 ser vi deler av resultatene i et helsefremmende perspektiv.

5.1 Utvikling, organisering og formalisering av *JegEr Ung*

I dette kapitlet vil vi beskrive hvordan tilbudet *JegEr Ung* er utviklet, organisert og formalisert. Vi vil også presentere funn relatert til informantenes erfaringer med samhandlingen rundt den enkelte elev på systemnivå. Datagrunnlaget for dette kapitlet er basert på innhentede skriftlige dokumenter og avtaler knyttet til organiseringen, formalisering og gjennomføring av *JegEr Ung* på Jegersberg gård. Dokumentgjennomgangen er gjennomført av kommunens prosjektleder i Livsmestring (ansatt i prosjektet¹¹), og materiale fra dette arbeidet er benyttet i den følgende fremstillingen. I tillegg vil empiri fra kvalitative intervju med tre kommunalt ansatte i oppvekstsektoren som har vært sentrale i utviklingen og etableringen av tilbudet, bli tatt med her. Også relevant empiri fra intervjuene med lærere og foresatte blir innlemmet i dette kapitlet der det er naturlig.

5.1.1 Utvikling og etablering av tilbudet *JegEr Ung* – behov for en alternativ læringsarena

Initiativet til etableringen av *JegEr Ung* kom fra en konkret rektor ved en barneskole i kommunen. Denne rektoren tok på eget initiativ kontakt med koordinator ved Jegersberg gård, våren 2019. Rektoren hadde en elev som hadde utfordringer i sin skolehverdag, og som hadde behov for et alternativt tilbud. Forespørselen omhandlet lufting av gårdens to huskyer i sammen med skolens sosiallærer. Etter en måneds tid med lange gåturer med huskyene, kom eleven oftere og oftere til gården. Sosiallæreren kom i dialog med Gusdal, som da var arbeidsleder for stalldrift på Jegersberg. Gusdal var på dette tidspunktet beboer på gården, og hadde et ønske om å starte opp et «Pøble-prosjekt» lignende Eddi Eidsvåg sitt prosjekt for ungdom med utfordringer tilknyttet ordinær skolehverdag. Gusdal tok eleven med på besøk i stallen, og det ble fort tydelig at eleven var trygg rundt hester og trivdes i miljøet. Dette førte til at Gusdal i sammen med avdelingsleder ved Jegersberg gård, tok initiativ til et møte med den aktuelle rektoren og inspektøren ved den skolen eleven tilhørte. Dette møtet ble utgangspunktet til oppstarten og struktureringen av prosjektet «*JegEr Ung*». Sommeren 2019 tok en annen rektor fra en annen barneskole kontakt

¹¹ Denne delen av arbeidet er gjennomført av kommunens prosjektleder, Hilde Marie Kvarenes. Deler av hennes skriftlige arbeid er tatt inn i rapporten.

med Gusdal, siden hun hadde hørt om tilbudet. Denne rektoren ønsket også et tilbud til en av sine elever noen dager i uken.

Den videre oppstart, utvikling og etablering forløp på følgende måte:

- **Høsten 2019:** Prosjektperiode med et tilpasset tilbud til to elever fra to ulike grunnskoler i kommunen. En elev hadde tilbud to dager i uken i *JegEr Ung*, og den andre hadde tilbud tre dager i uken.
- **Forankring av prøveprosjektet:** Prosjektet ble forankret hos skoleeier, det vil si ved Oppvekst i Kristiansand kommune, og ved ledelsen ved Jegersberg gård. Det ble lagd en prosjektgruppe der mobilt team og en kommunepsykolog ble involvert i utviklingsarbeidet. Arbeidet ble formalisert ved en samarbeidsavtale mellom kommunalområdet Skole- og SFO og Jegersberg gård.
- **Rammebetingelser:** Kristiansand kommunes oppvekstsektor forpliktet seg til å bidra med veiledning, kompetanse og personmessige ressurser rundt den enkelte elev i tett samarbeid med medarbeidere på Jegersberg gård. Når prosjektperioden var over, ble Gusdal ansatt i en 100% stilling som arbeidsleder i prosjektet *JegEr Ung*.

Den samlede empirien viser at et kreativt initiativ fra ett par enkeltpersoner ble starten på et innovativt samarbeid om elever som opplever ordinær skole som utfordrende av ulike grunner. Rektorens erfaring (som tok initiativ til samarbeidet) samsvarte med erfaringer som *Ressursteamet for et trygt og godt skolemiljø*¹² hadde erfart over tid i kommunen. De hadde erfart økende utfordringer i en del av skolemiljøene, som var noe av bakgrunnen for etableringen av *JegEr Ung*:

«Når vi jobbet i ressursteamet så vi stadig vekk at vi ikke klarte å møte enkelte elever godt nok. Dette ga seg utslag i slag og spark – ble en voldsom slitasje i skolemiljøet. Dette så vi en trend på, og at dette beveget seg ned i klassetrinnene». (leder ressursteamet)

I utviklingen av tilbudet *JegEr Ung*, var det viktig for kommunen at grunnholdningen ved å ta i bruk en alternativ læringsarena skulle være i tråd med grunnholdningen i FLIK-prosjektet. Den omhandler at voksne må ta ansvar for relasjonen til eleven, og se på hva de kan gjøre for å inkludere eleven, og ikke legge ansvaret for utfordringer på barnet. Leder for ressursteamet var opptatt av at å ta i bruk en alternativ læringsarena ikke skulle være et uttrykk for «å flytte en utfordring». Målsettingen med tilbudet var tydelig:

¹² Ressursteamet er tverrfaglig, og kan bidra med råd, veiledning og koordinering av ulike tiltak i skolesaker i kommunen. <https://www.kristiansand.kommune.no/navigasjon/barnehage-og-skole/ressursteam-for-trygt-og-godt-laringsmiljo/>

«Vi vil skape et sted der de [elevene] kan erfare mestring, [og] istandsettes til å komme tilbake til det fellesskapet han eller hun hører til i [i skolen]. Dette var utgangspunktet.»
(leder ressursteamet)

Tilbudet på Jegersberg gård er ifølge lederen for ressursteamet «et knapphetsgode». Det har vært en økning i antall elever som trenger tilbud i løpet av pandemi-perioden i kommunen. Kristiansand kommune har pr. 2022 fire alternative læringsarenaer: 30 plasser i Kristiansand dyrepark, 10 plasser på Jegersberg gård, 7–8 plasser på Repstad gård og noen plasser i Kirkens ungdomsprosjekt (KUP).

Flere av lærerne fortalte at de opplever at det er et økende antall elever som kunne hatt nytte av et alternativt tilbud i løpet av uken, for en kortere eller en lengre periode. Lærerne ga uttrykk for at de merker at det er flere elever med større behov for tilpasninger i skolen i dag enn tidligere. En av lærerne fortalte at i de tilfellene de må finne en praksisplass for elever som ikke kvalifiserer for de tilbudene nevnt ovenfor, så må de selv ringe rundt til bedrifter o.l. for å få til et alternativt tilbud som kan passe den enkelte elev. Flere ga uttrykk for at de kunne ønske at kommunen tilrettela for flere alternative tilbud som var kvalitetssikret av kommunen og ikke av den enkelte skole.

5.1.2 Organisering og formalisering – bredt tverrfaglig samarbeid

Våren 2020 ble prosjektet *JegEr Ung* etablert som et alternativt opplæringstilbud i Kristiansand kommune, med en faggruppe bestående av representanter fra:

- kommunalområdet livsmestring
- kommunalområdet skole og SFO
- ressursteamet for trygt og godt læringsmiljø
- mobilt team
- rektorer fra elevenes skoler
- de aktuelle involverte medarbeiderne fra Jegersberg gård

Kommunepsykolog deltok som konsulent inn i utviklingsarbeidet av tilbudet og i veiledning av mentorene på gården.

Videre ble følgende organisering og formaliseringer innført:

- **Inntaksrutiner:** skolene i kommunen søker om plass til konkrete elever til kommunens *Ressursteam for trygt og godt læringsmiljø*. Hver sak blir vurdert i dette teamet, og tildeling av plasser skjer her.

- **Økonomi:** Kommunen er inne med en grunnfinansiering pr. år for å sikre grunnbemanning, og så fakturerer Jegersberg en timepris for elevene når de er på gården. Skolene som har elever på gården i *JegEr Ung* skal betale denne timeprisen.¹³
- **Avtaler:** Rektor ved den enkelte grunnskole har ansvar for å lage en konkret avtale med Jegersberg gård for den enkelte elev, som er i henhold til gjeldende lovverk og rundskriv. Egne samarbeidsavtaler og sjekklister er utarbeidet.

Kristiansand kommune har 46 grunnskoler. Alle grunnskolene kan søke om plass til sine elever i tilbudet *JegEr Ung*. Når skoler har elever som de vurderer kan ha utbytte av å ha deler av opplæringen i *JegEr Ung-tilbudet*, så kontakter skolene leder for *Ressursteam for trygt læringsmiljø*. Dette ressursteamet tar en vurdering på om elevene som har søkt plass kan få innvilget sin søknad i det alternative opplæringstilbudet. Ressursteamet er et tverrfaglig sammensatt team som skal bistå barn og unge, foresatte, barnehager og skoler som står i krevende læringsmiljø saker. Teamet kan bistå i tilfeller hvor skolens ordinære rutiner for trygt og godt læringsmiljø ikke har ført frem eller ikke er iverksatt. Ressursteamet kan bidra med råd, veiledning og koordinering, og har beslutningsmyndighet til å instruere ressurser og tiltak internt i kommunen. Det er den enkelte enhet (skole), barn, unge og foresatte som kan ta direkte kontakt med Ressursteamet. Pedagogisk–psykologisk tjeneste (PPT) skal hjelpe skolen i arbeidet med kompetanseutvikling og organisasjonsutvikling for å legge opplæringen bedre til rette for elever med særlige behov. I tillegg skal PP-tjenesten utrede (utarbeide sakkyndig vurdering) for enkelte elever ved for eksempel konsentrasjonsvansker, emosjonelle vansker, samspillsvansker og lære vansker. Det må være en sakkyndig vurdering fra PPT på plass før elevene inkluderes i tilbudet *JegEr Ung*, men PPT er ikke direkte involvert i tildelingen av plassene i tilbudet. Det er kun Ressursteamet som har myndighet til å tildele plasser til den enkelte elev. Pr. august 2022 hadde seks ulike skoler elever i *JegEr Ung* på Jegersberg gård.

Mobilt team er en støttetjeneste for grunnskolene i Kristiansand kommune. Mobilt team tilbyr hjelp, samarbeid og veiledning til skolene i forbindelse med tilrettelegging for opplæringen av elever, grupper og trinn med utfordringer på det sosio-emosjonelle området. Både skoler og foresatte kan ta direkte kontakt. Ansatt i mobilt team forteller at de samarbeider med de ansatte på gården og med foreldre, og at de forsøker å få «sydd sammen» en helhetlig pakke for elevene som er deler av sin skolehverdag i *JegEr Ung*. *JegEr Ung-tilbudet* skal ikke stå alene, men være en del *sammen* med tilbudet i skolen.

Mobilt team hadde i 2019/2020 ukentlig veiledning med de ansatte ved Jegersberg gård som var involvert i *JegEr Ung*. Dette veiledningstilbudet er avsluttet, men mobilt team har fortsatt faste møter med de ansatte på gården. Veiledningen er erstattet av intern veiledning med ansatte ved Jegersberg gård. Den innsamlede empirien viser at det foregår veiledning mellom daglig leder i *JegEr Ung* og de andre voksne mentorene på gården, men at dette ikke er satt i system. Det kommer frem refleksjoner om at dette gjerne burde systematiseres noe mer jf. uttalelse fra daglig leder ved *JegEr Ung*:

¹³ Pr. 2022 har kommunen ikke iverksatt at denne utgiften går fra skolenes budsjetter.

«Har en debrif etter at elevene er gått hjem, men ikke satt i system, at alle skal samles og snakke om elevene. Jeg prøver å sjekke ut med de [andre mentorene] som følger opp elevene, hvordan det har vært. [. . .] Ikke et fast møtepunkt med de andre. Men skal få dette inn»

I gruppeintervjuet med de andre mentorene på gården, kommer det også frem informasjon som bekrefter at de opplever at de har et utviklingspotensial i tilbudet når det gjelder å sette veiledningen litt mer i system internt på gården.

Som en del av organiseringen av tilbudet, så har elevene en prøvetid når de begynner i *JegEr Ung*, for å avklare om de trives og er motivert for tilbudet. Om prøvetiden forteller daglig leder følgende:

«Det er individuelt. Du merker om de er motivert eller ikke [for å være i tilbudet]. Men maks 6 uker. Noen er vanskelig å få inn. Noen har «dørstokkmila». Når de først har kommet inn så er de inne»

Oppfølgingen av elevene på Jegersberg gård utføres av fem av beboerne og en daglig leder som er hovedansvarlig for tilbudet overfor elevene, og som også er mentor for noen av elevene. Daglig leder har tidligere hatt et rehabiliteringstilbud på Jegersberg gård, og er nå ansatt i en 100 % stilling i kommunalområdet Livsmestring i Kristiansand kommune. Daglig leder har hatt et svært tett samarbeid rundt enkelte av elevene som har vært i tilbudet *JegEr Ung*. Dette har omhandlet deltakelse i ulike samarbeidsmøter med skolen og foresatte, tett kontakt med foresatte, men også direkte deltakelse med oppfølging av elever i oppstart på ny skole. Daglig leders samarbeidsinnsats har vært svært fleksibel, skreddersydd og målrettet for måloppnåelsen med tilbudet til elevene. Det virker å være ulike involvering – og mulighet for involvering – for daglig leder og de andre mentorene på gården, da de har ulike oppgaver også på gården.

I formaliseringen av tilbudet måtte de ansvarlige ta stilling til hvorvidt det kunne være stigmatiserende eller en utfordring at personer som skulle arbeide med elevene var i rehabilitering etter utfordringer med rus. På spørsmål om de har fått reaksjoner på dette svarer leder for ressursteamet:

«Egentlig i liten grad. Vi gikk jo sakte frem i starten. Så fikk dette [tilbudet] omtale i Fædrelandsvennen med Espen – tror det fikk en god «standing». Tror Jegersberg har en god «standing» i byen [...]. Det handler om at Espen er den han er, og har klart å formidle hva de står for – og har samtidig fått forme elevstemmer og modige voksne som har latt de komme frem. Bygger omdømme fra de som faktisk har skoene på.» (leder for ressursteamet)

«Tenker de [på gården] er likeverdig som alle andre. Mangfold, vi har alle en historie. Det er jo et rusfritt tilbud, har aldri bekymret meg. De har jo vært disse små en gang, men de fikk aldri disse gode menneskene rundt seg». (forelder)

I organiseringen og formaliseringen av tilbudet har kommunen benyttet seg av et bredt faglig og tverrsektorielt samarbeid, i tillegg til å la brukererfaring få en helt sentral plass i tilbudet ved å bruke beboerne på Jegersberg gård som mentorer overfor elevene.

5.1.3 Formål og begrunnelse for tilbudet – mestring og inkludering

Kristiansand kommune har ulike tiltak som iverksettes når elever har behov for tilrettelagt undervisning. Erfaringsmessig vil elever som vurderes å ha behov for alternative skolearenaer ofte ha utfordringer knyttet til psykososial fungering, og da gjerne i kombinasjon med en atferd som er utfordrende i klassemiljøet. En av informantene forteller at en del av elevene de møter i disse sakene, er elever som har strevd lenge og som har liten mestringstro. Formålet med tilbudet er at alle elevene i skolen skal oppleve mestring og inkludering. Etablering av *JegEr Ung* er et ledd i å nå denne målsettingen for Kristiansand kommune, og er arena med andre rammer og betingelser enn den tradisjonelle skole-arenaen:

«Noen barn kan føle det er for mange inntrykk i skolen. Da må vi møte dette. Noen har behov for en mindre arena for å bli trygge nok for å klare å gå i relasjon, gå i møte med andre. At de kan føle mestring, vokse» (leder ressursteamet)

«Vi kan ikke sammenlignes med en skole. Skole er skole. En lærer på 25-30 elever. Det skal være ro, det skal være fokus, de skal produsere. Her er det gjerne en til en. Liten gruppe. Vi er likestilt. Uniformt oppkledd [likt arbeidstøy]. Gjør alle oppgavene i sammen. Heier på hverandre. Har god tid til hver enkelt elev. Har god tid til å se den enkelte elev.» (daglig leder JegEr Ung)

Datainnsamlingen viste at sentrale elementer i opplæringen ved *JegEr Ung* var knyttet til utvikling av et positivt selvilde, en trygg identitet og mestring av eget liv. Det kom frem at for noen kan tilbudet bidra til at elevene lærer å håndtere medgang og motgang, personlige og praktiske utfordringer på en best mulig måte. Det jobbes derfor konkret og praktisk med tema som mellommenneskelige relasjoner, å kunne sette egne grenser og å respektere andres, samt å kunne håndtere tanker og følelser.

I intervjuene med de tre kommunalt ansatte, var det tydelig at det at elevene fikk delta i praktiske arbeidsoppgaver på gården, i et arbeidsfellesskap og i en kontekst som er veldig annerledes enn skolen, ga mange muligheter for å oppnå formålet med tilbudet:

«Praktiske oppgaver. Veldig lett å måle mestring for eksempel med hesten. [...] Du ser hele tiden en gradvis progresjon, og mange muligheter til å speile, skryte og veilede ...» (daglig leder)

«Rammen er en ting. Du har en stall. Kan bruke dyr som reguleringsstøtte. De har praktiske gode aktiviteter som kan bidra til mestring. Og aller viktigst – menneskesynet – måten de (mentorer) møter eleven på, går med dem. Raus. Går med de på en varm og fin måte. Og de har en helt annen ramme [å jobbe innenfor] enn en kontaktlærer som har 30 elever.» (leder ressursteam)

Bruk av en annen arena, praktiske oppgaver, kombinert med rause voksne som møter elevene på en god måte, ble fremhevet som sentrale elementer med tilbudet av hovedvekten av de voksne informantene. På spørsmål om hvilket menneskesyn beboerne har på Jegersberg ble følgende uttalt av leder for ressursteamet i kommunen:

«Menneskesynet på Jegersberg = respekt, se på nytt, møte folk der de er, har tro på dem, gi de ansvar, legge til rette for mestring, være der, tåle, uttrykke. Raushet – noe med å tåle.»

Måten elevene blir møtt på av beboerne og mentorene på Jegersberg gård, blir nevnt av flere av informantene. Sentrale elementer som blir nevnt er: ikke vektlegging av forhistorie, blir møtt med forventinger fra første dag, elevene blir gitt ansvar og vist tillit, som grunnlag i menneskesynet på gården:

«Det som skjer når elevene kommer på Jegersberg gård – det er ingen forhistorie. De [mentorene/beboerne] møter elevene med blanke ark, langt på vei. Det de har klart og klarer veldig godt de ansatte på Jegersberg gård – de møter elevene med et utrolig flott menneskesyn! De er ikke opptatt av det som er gått galt for elevene. Betyr ikke at de ikke bryr seg om det, men fokuset er på nåtid og fremtid [...] – positive forventinger til elevene fra dag en.»
(ansatt mobilt team)

Elevenes tilhørighet og inkludering både i tilbudet på Jegersberg gård og i elevenes klasser, blir vektlagt både i dokumentene tilknyttet *JegEr Ung*, men kom også tydelig frem i intervjuene. Daglig leder ved *JegEr Ung*-tilbudet fortalte at i flere tilfeller hadde de tatt imot klassebesøk på gården for noen av elevene, slik at medelever skulle kunne få se og erfare hva eleven gjør på gården. Ved disse besøkene er det eleven som viser lærer og medelever rundt, og på denne måten åpnes det for muligheter for medelever å bli kjent med elevene på andre måter enn erfaringen fra skolearenaen. Dette er et konkret tiltak for å sikre elevens inkludering i klassen, og i noen tilfeller et tiltak for «å bygge opp» elevenes inkludering i klassen.

Som et ledd i inkluderingsarbeidet på gården, at elevene skal kjenne seg som en del av fellesskapet, får elevene eget arbeidstøy med Jegersberg sin logo, når de starter opp i tilbudet. Noen av de foresatte kunne fortelle at barnet sitt gikk fra å skamme seg over å skulle delta i tilbudet på Jegersberg og ikke ville gå med Jegersberg-tøyet, til å totalt endre mening:

«Ja, i begynnelsen skammet hun/han seg – enda en ting på at du ikke passer inn, du må være der [på gården] - [...] Men etter hvert som hun/han vokste og fikk klassen på besøk, så er det blitt annerledes. Fra å skamme seg til at hun/han er stolt, og fra å ikke ville gå med Jegersberg-tøyet til å gå med det på butikken» (forelder)

Kombinasjonen av å bli en del av arbeidet på gården, blir mer trygg på seg selv, og det å få eget arbeidstøy virket å bidra til elevenes opplevelse av å være en del av «gjengen» på Jegersberg gård – det bygde elevenes tilhørighet både til gården og til de som bor og jobber der. Det ligger en klar og bevisst strategi bak dette valget om likt arbeidstøy til alle, da dette støtter opp om inkludering, egenverdi og gir erfaringer som kan motvirke tidligere opplevelser av utenforskap. Elevene blir inkludert i alle slags arbeidsoppgaver i de arbeidslagene de blir en del av, og får meningsfulle oppgaver sammen med trygge voksne, noe som bidrar til å skape trygghet og mestring på gården.

5.2 Erfaringer med *JegEr Ung-tilbudet* og modellen tilbudet er basert på

I dette kapitlet vil vi presentere de ulike aktørenes erfaringer med *JegEr Ung-tilbudet*. Til sammen har 23 informanter delt sine erfaringer, og de representerer ulike perspektiv på tilbudet. Resultatene er en sammenstilling av erfaringene de ulike informantgruppene har med: tildeling av plasser, samarbeid rundt elevene, selve tilbudet (det vil si modellen; tid, fellesskap, mentorordning og kvalifisering), og endringer med elevenes skolesituasjon etter elevene fikk tilbud i *JegEr Ung*.

5.2.1 Heterogen elevgruppe med felles behov

Basert på beskrivelser fra informantene i tilbudet og egne observasjoner, finner vi at elevgruppen er veldig heterogen med hensyn til alder, utfordringer på skolen og hvilke behov som ligger til grunn for innvilgelse av det alternative tilbudet. I *JegEr Ung-tilbudet* er det elever som 1) ikke er på skolen i det hele tatt, 2) elever som er en eller flere dager på gården og de resterende dagene på skolen og 3) elever som trenger en-til-en oppfølging på gården. Noen av elevene har fritak fra vurdering i ett eller flere fag. Felles for alle er at de har utfordringer i klassemiljøet, som for noen resulterer i skolevegring. I de fleste tilfellene er ulike andre tiltak forsøkt før elevene kom til Jegersberg gård. For noen elever gjelder følgende:

*«Men når vi blir kontaktet [*JegEr Ung*] så er det blitt så alvorlig at de [elevene] ikke går på skolen i det hele tatt, er ikke inne i klassen» (daglig leder *JegEr Ung*)*

«De opplever ikke mestring på skolen, er utrygge – det kan det være mange grunner til, de blir kanskje ikke «møtt» der de er, kan være mange årsaker – kan ha blitt utsatt for krenkelser og

mobbing, eller de utsetter andre for krenkelser og mobbing – og innenfor skolerammen så klarer en ikke å møte dem» (leder ressursteamet)

Det er ikke alltid lærerne klarer å møte de behovene elevene i har en klasse innenfor de rammene de har fått tildelt. Prosessen rundt det å søke plass i tilbudet og å delta i *JegEr Ung*-aktivitetene påvirkes av dette. Flere lærere påpeker at skolen ikke er tilpasset alle elevene, og at skolen er for teoretisk for mange. Det påpekes at det er et behov for å åpne opp for muligheten til å ta i bruk andre alternative læringsarenaer enn det man har per i dag. På Jegersberg gård får elevene møte raue voksne som ser dem, får delta i meningsfulle praktiske oppgaver og få oppleve en inkluderende og raus elevkultur hvor de trives. Ett par av elevene forteller:

«Aldri likte skole, hele settingen der. Men nå trives jeg bedre på skolen.» (elev)

«Jeg hadde trivdes mer på skolen hvis det hadde vært mindre oppgaver» (elev)

5.2.2 Tildeling av plasser – begrenset kjennskap til tilbudet

Informantene vi har intervjuet er svært fornøyde med tilbudet, men både lærere og foresatte forteller at kjennskap til tilbudet er meget begrenset. I flere av elev-casene var det foreldrene som kjente til tilbudet for elever på Jegersberg gård (kjente noen på gården fra før), og som informerte lærere/reaktor på skolen om dette. Også flere av lærerne bekreftet at de ikke kjente til tilbudet før foreldre til eleven tok dette opp med dem, eventuelt at elevene hadde tilbudet når læreren overtok klassen.

Jeg kjenner xxx [navn på ansatt] på Jegersberg godt. Visste de hadde tanker om å lage tilbud for barn og unge. Jeg tenkte; «Dette måtte være i [navn på barnet] gate – med dyr og andre oppgaver». (forelder)

Flere av de foresatte hadde denne erfaringen, og innsamlet empiri tyder på at tilbudet ikke er godt kjent i kommunen enda. Resultatene kan tyde på at ressurssterke foreldrene som kjenner til tilbudet, selv tar initiativ til å søke på plass til sine barn i *JegEr Ung*, og kan dermed ha større muligheter til å få plass i tilbudet. Med tanke på de få plassene og den store elevmassen i Kristiansand kommune, så er det viktig at alle skolene kjenner til tilbudet, slik at de som trenger det får mulighet til å søke om plass.

5.2.3 Samarbeid mellom involverte aktører – ulik elevoppfølging

Som omtalt innledningsvis, involverer *JegEr Ung*-tilbudet aktører fra kommunen, skoler og foresatte. Samarbeidet mellom de involverte aktørene blir beskrevet som veldig godt. Plassene tildeles som beskrevet i 5.1.1 og i 5.1.2. Videre blir det etablert et oppstartsmøte mellom daglig

leder i *JegEr Ung* og rektor på skolen eleven går på. I tillegg etableres det et samarbeid mellom mentoren eleven får tildelt i *JegEr Ung*, foresatte og representant fra skolen. Både samarbeidet mellom skole og *JegEr Ung*, og det første møte mellom mentor og elev planlegges godt. Foresatte og lærere påpeker at det tette samarbeidet mellom skolen og elevens mentor er helt avgjørende, da dette bidrar til stabilitet, trygghet og forutsigbarhet for eleven – både i tilbudet på gården og i skolen. Informantene gir klart uttrykk for at de opplever at elevene blir møtt på en respektfull og god måte av mentorene i *JegEr Ung* – og for elevene oppleves det som å bli tatt på alvor:

Tenker at det viktigste med tilbudet er det pusterommet elevene får fra klasserommet, den tette oppfølgingen, alt det praktiske de jobber med, og alt det ansvaret de får, og å være fysisk aktive, og alt de lærer der. (...) det blir lettere for dem å gjennomføre resten av skoleuken.» (lærer)

«For han/hun har tilbudet vært redningen. Han/hun var lei av skolen, sint på skolen. Selv om han/hun var skoleflink, klarte han/hun ikke å få det til å fungere. Ikke sosialt, og ikke å konsentrere seg. Mentor på Jegersberg ville ikke ha den negative informasjon om han/hun, og ville bli kjent med (barnet) på egen hånd. Han/hunn (navn på barnet) kunne de sette i arbeid. Han/hun fikk ansvar og tok ansvaret og vokste mye på det. Ble en helt annen både på skolen og hjemme. Visste at han/hun skulle være der [på gården] disse timene. Og så på skolen. Ble akseptert for den han/hun var, og de stolte på han/hun, så han/hun har vokst veldig. Jeg tror at det har bidratt til at han/hun har blitt den han/hun er i dag da.» (forelder)

Dataene viste at oppfølgingen elevene fikk var forskjellige ut fra hvor mye de var på skolen. Når elever var helt ute av skolen (ved skolevegring), hadde kontaktlærer veldig liten eller ingen kontakt med eleven og foresatte. I et par tilfeller hadde spesialpedagog fått ansvaret for oppfølging. Men der eleven skulle over til ny skole, var det liten oppfølging. Hvorvidt dette skyldtes manglende ressurser eller manglende rutiner på skolen fikk vi ikke avdekket.

Mentor har en sentral rolle i de daglige aktivitetene som elevene deltar i, men er også mye brukt i mer kompliserte situasjoner for eleven som ved overgang til ny skole. I disse tilfellene tar mentor en mer utvidet, fleksibel og skreddersydd rolle. Dette har vært en ønsket utvikling fra de ansvarlige ved *JegEr Ung*, fordi det gir større forutsigbarhet og kontinuitet i de trygge relasjonene for elevene det gjelder. Det synes unisont fra alle vi har intervjuet, at dette er meget viktig tilnærming for samarbeidet. Både lærere og foresatte snakker mye om hvor motiverte og trygge elevene er ved å ha mentor «med seg» hele veien og videre til en annen skolemiljø, noe som har bidratt til gode overganger.

«Mentorene skal hjelpe dem å mestre» (daglig leder JegEr Ung)

«Det at han/hun har dette tilbudet er helt avgjørende for at han/hun har det bra. Han/hun har en relasjon til mentor som gjør at han/hun kan fortelle hvordan han/hun har det. X [eleven] forteller at han/hun er kjempesliten etter disse tre skoledagene (eleven er på skolen mandag, tirsdag og

*onsdag og på gården torsdag og fredag), og da lager de «en plan» for resterende uke på gården.»
(lærer)*

5.2.4 Å få mentor og å bli mentor

Informantene fra de ulike informantgruppene er tydelige på at tilbudet fungerer godt for de deltakende elevene, og beskriver tilbudet som: følelsen av et «pusterom», lav terskel for å kunne være der, nye sjanser, individuell oppfølging, «en langsom» metode med praktiske gjøremål, gir en forståelse av at ting tar tid, og ufarliggjøring. Tilbakemeldingene fra elevene, spesielt fra de eldre, var at oppgavene i *JegEr Ung* ga mening, de likte å jobbe med praktiske oppgaver sammen med de andre på gården, og en elev sa at han gjennom erfaringen på gården nå visste at han ville gå videre på bygg- og anlegg etter 10. trinn. Elevene fikk nye erfaringer med seg selv i fellesskapet med de andre på gården, og fikk oppleve mestring ved praktiske arbeidsoppgaver. Gjennom dette fikk elevene nye erfaringer med seg selv i møte med de andre, og fikk på denne måten inngå i nye roller enn det rollene noen av dem hadde i skolen. Gjennom bruk av de sentrale elementene i *JegEr Ung*-modellen (mentor, tid og felleskap) bidrar tilbudet med ressurser til elevenes mestring av både praktiske oppgaver, men også sosiale og mellommenneskelige situasjoner. Foresatte og lærere beskrev tilbudet som viktig og helt avgjørende for elevene og deres utvikling. Alle elevene i undersøkelsen fortalte at de trivdes veldig godt.

«Jeg får den perfekte pause fra skolen som jeg trenger (Får fritak)» (elev)

«De på skolen – de skjønner meg ikke helt (...). Nå forandres det. De stoler mer på meg på skolen nå enn før». (elev)

«Han vet at han er annerledes og at han trenger noe annerledes i skolehverdagen. Han sier at det er godt å være der (Jegersberg gård) fordi de (mentorer) aksepterer han som han er» (forelder)

«De (mentorer) har aldri hørt han/hunn banne der inne (på Jegersberg gård), ikke sagt et stygt ord. Det er vanskelig for meg å forstå – at på skolen er det mye stygt språk, men på gården og privat hos andre så er det ingenting» (forelder)

Mentor I – elevenes støtte og ambassadør

Resultatene viser at mentor-funksjonen i *JegEr Ung*, som utvalgte beboere på Jegersberg gård inngår i overfor elevene, leverer gode resultater i form av bygging av relasjoner med elevene, med elevenes foresatte, og elevenes kontaktlærere eller spesialpedagog på skolen. Både elever, foresatte og lærere forteller om godt relasjonsarbeid fra mentorene sin side, og omtaler mentorene som – *rollemodeller, relasjonsbyggere*, de som «ser» elevene og «rådgivere» ved at de hjelper elevene til å justere atferden sin, til å sortere følelser og oppmuntrer dem. Gjennom

intervjuene med elevene kommer det tydelig frem at mentorene får en trygg og god relasjon til elevene, at elevene får tillit til dem, og at mentorene kan ta opp ting med elevene, illustrert på denne måten:

«Flere (beboere på gården) forteller at de hadde uro på skolen. Jeg kjenner meg veldig igjen i dette». (elev)

«Fikk et annet inntrykk av dem med tiden. De er også personer, som meg. Jeg vil ikke være i den posisjon de har vært i. Interessant å lære om livet.» (elev)

«Mentor (navn) er kjempeflink. Han skjønner hvordan jeg har det, og han finner alternative oppgaver hvis jeg har «en dårlig dag». Han ser meg!». (elev)

«De stoler på meg, jeg tar ansvar og gjennomfører diverse oppgaver slik det forventes av meg». (elev)

En av de kommunalt ansatte er opptatt av at mentorene bidrar inn i samarbeidsmøtene med foreldre og lærere med en «formidabel fremtidstro og håp».

«De som er på Jegersberg gård i tilbudet JegEr Ung har prøvd hva livet kan være. At livet ikke er bare enkelt. Det vi ser når vi har med foreldre og barn på gården, og når [navn]forteller litt om at hans oppvekst ikke var helt enkel, og har gjort ting – og så sier han: «Jeg har gjort dumme ting, men nå sitter jeg her» - det gir foreldre og barn håp. Så når jeg snakker om JegEr Ung, så er det på mange måter en «håps-institusjon». Jeg synes kanskje vi ikke alltid er like flinke til å skape dette håpet i skolen». (ansatt i mobilt team)

I intervjuene med lærerne, ble mentorene beskrevet som *sensitive overfor* eleven og elevens utfordringer. Dataene viser at det er fin balanse mellom mentorens egne erfaringer med utfordrende oppvekst- og skolemiljø, og overføring av disse erfaringene til elevenes situasjon. I tillegg til å være en støtte for elevene og foresatte, får mentoren en slags rolle som *barnets ambassadør* overfor skolen. I de fleste tilfellene opplever mentorene at elevenes atferd og fremtoning i *JegEr Ung* er en helt annen enn den de får gjenfortalt fra skolen. Ved at mentorene formidler sine erfaringer med elevene inn i samarbeidsmøter med skolene og foresatte, bidrar de til et endret syn på eleven og en økt forståelse av situasjonen eleven befinner seg i.

Vi lærere tenker fort at det er et kjempe problem at han/hun ikke kommer på skolen, men de på JegEr Ung tenker annerledes – «Å, er det bare det som er problemet?!». De har et godt elevsyn og menneskesyn. Vi må møte elever der de er. De (mentorer) har jo sikkert sine erfaringer om å bli møtt på ulike måter (negativt), men de møter elever på en fin måte, roser dem.» (lærer)

I tilbudet *JegEr Ung* er det et mål å kvalifisere elevene tilbake til skolen. Dette blir fremhevet til å være kjernen i *JegEr Ung*-tilbudet. Mentorene er opptatt av å «istandsette» elevene til å fungere i klassefellesskapet som de kommer fra. Dette kan omhandle både mestring, bedre selvtillit, at noen gir dem ansvar o.l. Men det handler også om å få til det sosiale samspillet. Når de unge lærer å *si ifra* om hva de ikke liker, hva som ikke fungerer for dem eller hva de føler seg ukomfortable med, får de også forståelse og støtte av lærerne og de andre elever på skolen. Dette var noe som noen av mentorene jobbet med. Utvikling av en evne til å *si ifra* kunne bli en start på en konstruktiv relasjon i skolemiljøet, som kunne føre til aksept og endret atferd – elev innser at utfordrende situasjonen kan kontrolleres og styres uten å utløse misforståelser og konflikter.

Flere av mentorene var tydelige på at de bevisst brukte egen livserfaring, fra utfordrende fortid (rusmiljøet), i møte med elevene. På denne måten klarte de å skape håp, åpenhet og trygge rammer i tilbudet. De var også opptatt av å vise elevene tillit og gi dem ansvar fra dag en, og mente at dette var viktig for elevenes opplevelse av å være en del av fellesskapet, samt deres mestring. Dette ble nevnt av flere av de foresatte og lærere:

«Mentor har en veldig stor rolle. Mentor er veldig god til «å lese X [navn på eleven]». Han har et positivt fokus. Oppmuntrende. Fint menneskesyn. Er snill, empatisk. Så har han også egne erfaringer fra egne klassesituasjoner – kan leve seg inn i elevene sine opplevelser. (Ham (mentor)) var selv helt utmattet etter å ha vært med en dag i klassen pga. egne tidligere erfaringer)». (lærer)

Mentor II – elevene som mentor for andre elever

I *JegEr Ung* modellen er det et poeng at elevene etter hvert skal bli mentorer for nye elever som kommer til gården. Nå dette skjer, så markeres denne overgangen for elevene for hele fellesskapet på gården med tale og diplom.

Målet med å gjøre elevene til mentorer er å ansvarliggjøre dem, samt at elevene på denne måten kan erfare mestring ved å lære vekk det de selv har lært. Dataene dokumenterer gode resultater av denne måten å jobbe på, og empirien viser at det å bli mentor for andre, blir en viktig prosess for elevene mot å erfare anerkjennelse, stolthet og selv bli en rollemodell. Det at de «får ansvar» for en annen elev, virker å bidra til at elevene «tar mer ansvar». Elever og foresatte fortalte følgende om sine erfaringer og reaksjoner med at eleven var blitt mentor:

«Jeg ble mentor til 3 stykker selv. Jeg veileder dem i arbeidsoppgaver. Forteller om hvordan disse skal gjennomføres. Kjempe gøy». (elev)

«Du har blitt mentor på Jegersberg – det er jo helt fantastisk!», sa jeg (lærer) til han/hun. «Ja jeg har fått diplom, og hun jeg er mentor for er eldre enn meg», fortalte han/hun stolt.» (lærer).

Han/hun ble mentor på JegEr Ung og trakk dette inn på skolen. Han/hun er med i pausene med 2 klassinger. De elsker han/henne. Jeg ser Han/hun har tatt en annen rolle. Jeg så en gjorde noe, og han/hun [eleven] satte seg ned på kne og så de små inn i øynene og forklare at «slik kan man ikke gjøre». (lærer)

Tildeling av en «voksen-rolle» til en som er ikke er voksen selv, og til en som hittil ble sett på som en «utfordring» i klassemiljøet, førte til mer ansvar og stolthet. Som igjen – virket å bidra til konkrete endringer i elevens oppførsel.

Elevene forklarte hvordan de hadde blitt i stand til å lede en samtale, være et forbilde ved å få rollen som mentor. En elev fortalte at han nå våget å ta initiativ, andre at de var mer ansvarlige og mer aktive fysisk. Det andre elementet av mestringsevne som avdekkes i dataene er deltakelse, som forstås som å ta aktivt del i noe, eller bidra. Elevene fortalte at de hadde vært i stand til å bidra til å organisere daglige gjøremål for andre og å ta ansvar for å inkludere nye elever – sørge for at de blir ikke stående utenfor. Myndiggjøring (empowerment) er et element som forekommer i intervjuene, hvordan elevene styrket andre til å tørre å være seg selv. De uttrykte tillit ved å fortelle at de var stolte av å ha rollen som mentor og følte seg trygge på at andre var komfortable med å snakke med dem. Disse dataene viser at elevene byger opp sin mestringsevne – ved å klare seg selv, ved å delta i, eller ved å bidra til omgivelsene sine. Lærere, men spesielt foreldrene, beskriver denne prosessen ved at de observerer ett synlig styrket selvbilde, økt selvfølelse og bedre mestring hos sine barn.

5.2.5 Tid, Felleskap og Kvalifisering

Sammen med mentorordningen, er elementene tid, felleskap og kvalifisering hovedelementene i *JegEr Ung*-tilbudet. Disse benevnelsene blir ikke brukt aktivt i det daglige med elevene, men blir omtalt i inntakssamtalene med foreldrene og skolerrepresentantene, og bidrar til å gi retning på måten mentorene arbeider på overfor elevene. *JegEr Ung* skal være et sted elevene trives og føler seg trygge. Det blir vektlagt av informantene at elevene ikke skal føle tidspress, de skal vite at «de får være i tilbudet så lenge de trenger det». Dessuten blir det vektlagt at elevene skal oppleve å være en del av en gruppe (fellesskap), som på gården består av både voksne og skoleelever fra andre skoler i kommunen. En måte å gjøre dette på, er at elevene får tildelt eget arbeidstøy med Jegersberg gård sin logo på. Dette er et bevisst ledd i at elevene skal få en erfaring og synlig opplevelse av at de er en del av fellesskapet på gården.

«Han begynte i tilbudet på gården når han gikk på 5 trinn. Det er nok en av grunnen til at det har gått så bra med han på ungdomskolen, at dette var et vedvarende opplegg». (lærer)

Tid

Et viktig formål med *JegEr Ung*-tilbudet er å bidra til at elevene takler hverdagen sin bedre, bidra til at de får en bedre psykososial helse, samt å gi hverdagen forutsigbarhet og et fruktbart innhold.

Kombinasjonen med at mentorene klarer å bygge en tillitsfull relasjon til elevene, at de deler egne livserfaringer, og tilrettelegger for at elevene skal erfare mestring og bli inkludert i fellesskapet (arbeidslagene) på gården, så bidrar de til å styrke den enkelte elev i sitt liv. Blant annet gjennom at elevene får nye erfaringer med seg selv, men også en økt innsikt i egne og andres følelser, og elevene får erfare verdien av å bygge relasjoner. Det at elevene vet de kan være så lenge de trenger det i tilbudet *JegEr Ung* gir dem ro. Dette gir tid til å bli trygg og reduserer følelsen av ytre press.

«Har lært mer om tid. At tiden er viktig for å bygge respekt, og for å bli kjent. Merker det mer og mer på skolen.» (elev)

Fellesskap

Det legges vekt på et sosialt samvær rundt bordet både til frokost og lunsj. Trygge voksne er tilgjengelige for samtaler og veiledning. Kapasiteten for dette er tilstrekkelig, ifølge våre intervjupersoner. Mentorene (og beboerne på gården generelt) er opptatt av hva som til enhver tid er behovet hos elevene. Tiltaket baserer seg på trygge voksenpersoner, samvær med andre elever med ulike utfordringer, felles måltider, samtaler, og tett oppfølging i ulike arbeidsoppgaver. Denne totalpakken, som inkluderer tillit, ansvar respekt og opplevelsen av at andre har tro på deg, vurderes som svært viktig for alle elevene. Alt dette bidrar til et sterkt fellesskap.

Elevene velger hvilket arbeidslag de vil være en del av, etter hvilke interesser de har. Dette er enten (1) bygg og anlegg, (2) gård og dyr eller (3) kjøkkengruppen. Arbeidsleder i hvert av disse arbeidslagene blir elevenes mentor, og elevene inngår i det arbeidet som til enhver tid foregår i disse arbeidslagene.

«Jeg forholder meg til arbeidslag som består av flere voksne. Det er veldig OK. Det er lett å bli kjent med dem. Noen har eller hadde sosial angst, men de er veldig åpne om det, forteller mye om det».
(elev)

Kvalifisering

Som nevnt tidligere er det en klar målsetting med *JegEr Ung*-tilbudet, å bidra til at elevene kvalifiserer seg slik at de kan komme tilbake til skolen. For noen betyr dette at de klarer å komme tilbake 100% i sin egen klasse, mens for andre viser dataene at det måtte et skolebytte til. I disse tilfellene var både foresatte, mentor i *JegEr Ung* og nye lærere tydelige på at det noen ganger er riktig med et bytte. De relasjonelle forhold til lærere eller medelever kan være så ødelagte, at det i noen tilfeller er svært viktig å få begynne på en ny skole eller i en ny klasse. For å lykkes med slike overganger – det vil si tilbakeføring til egen eller ny klasse – ble det jobbet på ulike måter. Det kunne være ved å invitere hele klassen ut på gården, eller ved at mentor fulgte eleven fra gården og inn på skolen i en ny klasse i en overgangsfase, som da fordret svært tett samarbeid med elevens nye kontaktlærer. Dette viser fleksibiliteten og skreddersømmen i tilbudet og i

samarbeidsrelasjonene som *JegEr Ung*-tilbudet tilrettelegger for. I de tilfellene som kom frem i datainnsamlingen, hadde disse overgangene lyktes for flere av elevene. Måten elevene blir møtt på av ny kontaktlærer, er også helt avgjørende for utfallet. Empirien viser at *JegEr Ung*-tilbudet uten tvil bidrar til kvalifisering i form av å lære å mestre, sosial læring, selvregulering og praktiske ferdigheter – evner som er avgjørende for å gjennomføre en skoledag.

«Til å fungere i et stort fellesskap. De skal jo kvalifisere for å komme tilbake til skolen. Kanskje stå i noen oppgaver som er kjedelige å fullføre. Mestre. For en elev som var her [. . .] deltok som foreleser for masterstudenter i psykososialt arbeid. Ser at det ikke er farlig å bruke stemmen sin i store forsamlinger. Retter ryggen sin. Det er bredt.» (daglig leder JegEr Ung)

5.2.6 Endring i elevenes fungering

I løpet av tiden i *JegEr Ung* synes det å skje betydelige forandringer med elevene, hvis en skal legge deres egne, foresattes og lærernes uttalelser til grunn. Funnene viser at elevene får en større selvinnsikt, gjennomfører flere dager (uker) på skolen, blir roligere i klassemiljøet, får bedre forståelse og kontroll av tankene sine, får mer initiativ og mindre nervøsitet hva gjelder daglige aktiviteter.

Noen av informantenes uttalelser kan indikere at større selvinnsikt, som elevene utvikler i forhold til sin egen situasjon, i noen tilfeller kan få positive helsekonsekvenser:

«På skolen har jeg alle mine tanker her i hodet. Når jeg er på gården – blir de borte. Og de er ikke der heller når jeg kommer hjem fra gården.» (elev)

Flere av elevene beskriver å ha fått bedre mestringsevne. De fleste har begynt å være med på skolen, noen klarer bedre å gjennomføre skoleuken (eller deler av den), og andre har blitt mer rolige i klassemiljøet. En lærer forteller om synlig forverring i en elevs fungering som en konsekvens av at eleven ønsket å redusere timene i tilbudet på gården, for å prioritere timer til skolefag. I dette tilfellet kunne læreren merke det på fallende motivasjon og at eleven ble mer urolig. I et annet tilfelle var eleven nå tre hele dager på skolen versus ingen dager på skolen bare noen måneder tidligere. Endringene hos elevene over tid, kan relateres både til elevenes modning, men også til tilbudet på gården og det elevene opplever der. Elevene forteller:

«Jeg er flinkere i flere ting. Jeg har blitt mer tålmodig. Og lærte å ta hensyn til kroppsspråk. Jeg forstår at man må vente litt hvis kroppsspråket til hester viser til det – at jeg må vente litt. Samme som med mennesker – vi bør være tålmodige med hverandre» (elev)

«Tiltaket hjalp meg med selvtillit, med innsikt. Jeg føler at jeg fyller en rolle, at jeg gjort noe meningsfullt» (elev)

Elevene utrykte at de har blitt flinkere til å mestre. For eksempel, de var mindre redde for å ta initiativ i daglige aktiviteter og å lede samtaler. De har også blitt mindre nervøse for samtaler generelt. *JegEr Ung* har i tillegg gitt flere av de unge deltakerne et nettverk, et felleskap og en mestringsarena, som enkelte også deltar på i skoleferier. Resultatene fra intervjuene avdekker at flere av elevene i *JegEr Ung-tilbudet* har en markant endring i sin atferd på skolen og på gården:

«Jeg merket merkbar bedring. Han/hun er et barn med masse følelser, og så er det vanskelig å regulere følelser. Utrykte mye sinne om han/hun var lei seg eller om det skjedde han/hun ikke likte – ofte raseriutbrudd. Har gradvis roet seg ned, men nå skjer det nesten aldri» (forelder)

5.2.7 Inkludering på gården og i klassen

Den samlede empirien viser at *JegEr Ung* tar mål av seg til å møte hele mennesket. Det er et uttalt mål å styrke elevene gjennom samtaler, veiledning og praktisk bistand via aktiviteter på gården og til å strukturere sine tanker og sitt hverdagsliv. Det gis mulighet til å spørre og reflektere om det som har skjedd i skole- og klassemiljø.

Tilbudet gir rom for holdningsskapende arbeid via å lære om relasjonenes viktighet for medelever spesielt, og for mennesker generelt. Dette ble oppnådd gjennom mentorens samtaler med elevene på gården, men også gjennom enkelte av lærernes tilnærming til elevene på skolen. I noen tilfeller kom det frem at lærerne og mentorene hadde tett kontakt knyttet til temaer som mentoren ble tipset om å snakke om med elevene på gården. Den voksnes rolle ved siden av, som elevene finner i mentoren på gården, hjalp ved nødvendige overganger – enten fra tiltaket til skolemiljø, eller mellom trinnene, spesielt ved overgangen mellom ungdomsskole og videregående skole.

Målsettingen med tiltaket fra skolens side er at elevene skal klare å fungere bedre sosialt. I intervjuene med lærerne kommer det, i flere tilfeller, frem en godt gjennomtenkt inkluderingsstrategi av lærer/spesialpedagog i samarbeid med mentor. I flere tilfeller, etter initiativ fra mentorer og deltakende elever selv, ble det organisert et klassebesøk på gården. Medelever ble informert om at *JegEr Ung* er en annerledes skole-arena. Klassebesøkene ble arrangert for at medelevene skulle få bli bedre kjent med en klassevenn, som tilbringer noen av skoleukens dager på gården. Flere av informantene fortalte at dette bidro positivt til elevens inkludering i klassemiljøet.

«Mer vennskap. Klassevenner var her (på gården). De synes at dette er kjempegøy» (elev)

*De (klassen) hadde besøksdag på gården slik at hele klassen kom ned på gården og så hva han/hun holdt på med. De (klassevenner) kunne se han/hun håndtere de store hestene. Var veldig stolt.»
(forelder)*

6. Resultatene sett i et helsefremmende perspektiv

Skoleårene er en viktig og spennende periode i livet for barn og unge, men for mange er det også en sårbar periode. Det å bli kjent med seg selv og finne ut hvem man er, er en kompleks prosess. Samtidig legger man i denne perioden, et viktig grunnlag for god helse og livskvalitet senere i livet. Det er ikke lett for alle barn å forstå, eller å få til, de relasjonelle forholdene i et skolemiljø. For noen skaper dette store utfordringer, som kan ha sitt utspring i eleven selv eller i selve klassemiljøet/læreren/systemet. Uansett har elevene i slike tilfeller behov for hjelp og veiledning. Helst i form for en individuell, trygg og kontinuerlig veiledning av en voksen person. Foresatte er selvsagt sentrale, men i denne studien ser vi også at mentor får en svært sentral rolle overfor elevene.

Denne undersøkelsen viser hvordan elever som deltok i *JegEr Ung-tilbudet*, opplevde dette tilbudet. Ser vi elevenes erfaringer i lys av et helsefremmende perspektiv, finner vi at elevene har fått erfaringer og kunnskap om sosiale og emosjonelle forhold, samt stressmestringskompetanse i tilbudet. Et viktig funn i denne undersøkelsen var at alle tre komponenter i salutogenese teorien har funnet sted. En del av elevene virket å ha fått større selvinnsikt og fått økt sin selvfølelse (begripelighet), fått bedre forståelse av sine utfordringer og funnet ut hvordan utfordringene kan løses (håndterbarhet), og har lært av denne prosessen (meningsfullhet). Dette er grunnlaget for å utvikle motstandsressurser og en *Opplevelse av sammenheng*, som igjen fører til økt mestring og livskvalitet. Økt mestringsfølelse og økt selvfølelse var med på å redusere den negative påvirkningen av stress i form av usikkerhet og irrasjonell reagering i skolemiljøet. Intervjuene med lærere og foresatte bekreftet at elevene klarte å mestre flere dager eller uker på skolen enn før, uavhengig av faglige prestasjoner på skolen.

Lindström og Eriksson (2010) definerer salutogenese som et «paraplybegrep» for teorier og begreper som bidrar til vår forståelse av hvordan helse opprettholdes, styrkes eller settes i fare. Salutogenese-teorien er opptatt av hva som fremmer god helse, og forholder seg derfor ikke bare til den eksplisitte målingen og anvendelsen av følelse av sammenheng, men er et mye bredere rammeverk, som berører begreper som 'empowerment', 'self-efficacy', 'livskvalitet', 'resiliens', 'trivsel', 'mestringskompetanse' og en rekke andre begreper. Selv om det er bred enighet om at alle disse dimensjoner er relatert til dimensjoner innenfor salutogenese-teorien, og at de hver for seg gir verdifulle bidrag til å beskrive, forklare, analysere og fremme helse, hevder noen forskere at Antonovsky sin salutogenese-teori fortsatt er den best utforskede og den med det bredeste bevisgrunnlaget (Jensen et al., 2017). Dette argumentet danner grunnlaget for bruk av denne teorien i evalueringsrapporten.

Overgangene i ungdomstiden er faser i livet som er spesielt interessante for forskning på forholdet mellom opplevelse av sammenheng (OAS) og individets kapasitet til å takle stressfaktorer i dagliglivet og å skape helse (salutogenese), men ikke stress (Braun-Lewensohn et al., 2016; Eriksson & Lindström, 2006). Oppnådd sosial og emosjonell kompetanse blant elever gir dem større robusthet til å takle stress. Dette fører til endringer i helseatferd som over tid vil øke mestring og velvære. Disse funnene er i tråd med Weist og Murray (2011), som hevdet at helsefremmende tiltak eller programmer bør fokusere på sosial og emosjonell læring, kompetanse for alle elever, samt aktiv involvering av unge mennesker, skoler og lokalsamfunn.

Stressmestringskompetanse og mestringssevne, som ungdom i dette tiltaket gir uttrykk for at de har fått, vil forhåpentligvis føre til en oppfatning av å ha ressurser som trengs for å takle stress i hverdagen.

Tidligere forskning har vist at effekter har en tendens til å avta og stoppe når programmene avsluttes (Andersen, 2011; Andersson et al., 2009). Dersom det er kontinuitet i *JegEr Ung*, og tilbudet gjennomføres på en systematisk måte, kan helsefremmende kunnskap forhåpentligvis utvikles og vedlikeholdes over tid. På denne måten økes bevisstheten om helsefremming, og opplæring for å bedre psykisk velvære blant de unge sikres. Dette er i samsvar med anbefalinger fra tidligere forskning (Klomsten, 2014; Rose et al., 2007; Sessa, 2005).

Data fra intervjuene peker på at elevenes erfaring med å gjennomføre aktiviteter på gården i *JegEr Ung* kan ha sammenheng med helsefremmende faktorer. Modellen som *JegEr Ung* tilbudet bygger på, kan tjene som et nyttig rammeverk for planlegging og gjennomføring.

Til slutt vil vi trekke frem relevante spørsmål som er stilt i ulike fagmiljøer – skal vi fokusere på universelle tiltak som utvikler helsefremmende mestringsstrategier for alle elever uten å vurdere underliggende forestilling om hvem og hva som skal endres? Elever eller skolesystemet? Forskningen inviterer til å tenke bredere – *hva hvis problemene i virkeligheten kanskje ligger i samfunnsstrukturer generelt og i skolestrukturen spesielt?* (Madsen, 2020). Voksne informanter i denne evalueringen forteller med uro om uønsket endringer i skolesystemet i form av mindre tid og plass for praktiske aktiviteter for elever. Flere nevner at skolen er blitt for teoretisk, og at det er behov for mer praktisk opplæring. Likevel, selv om samfunnet og utdanningsstrukturene endres, trenger individer å utvikle kompetanse til å mestre livet og delta i sosiale settinger. *JegEr Ung* kan legge til rette for å utvikle denne type kompetanse.

7. Konklusjon og anbefalinger

Denne evalueringen har vist at elever, som hadde deltatt i det alternative opplæringstilbudet *JegEr Ung* på Jegersberg gård, trives veldig godt. Gjennom en trygg og nær relasjon til mentor, inkludering i fellesskapet, mestring av meningsfulle og praktiske oppgaver som de interesserer seg for, og tett samarbeid inn mot skolen, virker det som at flere av elevene har fått nye venner gjennom tilbudet, har opplevd styrket handlekraft, bedret sosial og emosjonell kompetanse og stressmestringskompetanse. Skoleansatte opplever positive endringer for deres elever både på skolegården og i hjemskolen de andre dagene. Inklusjon i små felleskap, som tilbudet representerer, er et viktig supplement til inkludering i basisklassen, og samsvarer med annen forskning på feltet (Jf. Arnesen et al., 2022). Det er tydelig at modellen med de fire sentrale elementene *tid, fellesskap, mentorordning og kvalifisering* som *JegEr Ung* er basert på, er virkningsfulle elementer inn mot elevene i denne studien. Erfaringene fra alle informantene er sett i et helsefremmende perspektiv, og viser til potensialet ved bruk av et slikt tilbud for å fremme mental helse i en pedagogisk kontekst. Å engasjere elever i denne typen tiltak som *JegEr Ung* representerer, kan relateres til salutogen helsefremmende teori, som beskriver hvordan en person trenger å være engasjert i meningsfulle og håndterbare aktiviteter for å utvikle opplevelse av sammenheng (OAS) gjennom økt mestring.

Beboerne på Jegersberg gård lever selv etter modellen overfor hverandre som *JegEr Ung* er basert på. Det er tydelig at tankesettet og verdiene er så grunnfestet i kulturen i fellesskapet på gården, at det samme tankegodset blir overført i arbeidet og samhandlingen med elevene. *JegEr Ung*-tilbudet skiller seg fra andre tilbud først og fremst fordi elevene inkluderes sammen med voksne som tidligere har misbrukt rusmidler, og som selv er i et rehabiliteringsløp. Denne samarbeidsformen mellom beboere og elevene beskrives av informanter som veldig engasjerende, givende og effektiv.

Tilbudet er godt forankret i kommunen, og både organiseringen og formaliseringen av tilbudet sikrer en god ivaretagelse av elevene.

Tilbudet er ungt, og det er tydelig at mange i kommunen ikke kjenner til tilbudet – dette gjelder både lærere (skolene) og foresatte. Det er begrenset plasser på gården, og kommunene må avveie hvor kjent tilbudet skal være. Det er muligheter for å videreutvikle og forbedre modellen rundt den enkelte elev.

Videre kommer det tydelig frem fra ansatte i skolene, at det er et sterkt behov for alternative tilbud til elever i grunnskolen i dag. Lærerne opplever at det er flere elever i skolen som hadde trengt noe alternativt og mer praktisk, og viser til tidligere perioder, der det var tillat å ta i bruk alternativ tilbud for kortere eller lengre perioder overfor enkelte elever. Flere mener det nå er for strengt og for lite fleksibilitet på dette området, og etterlyser en endring i skolesektoren. Dessuten er det flere som tar til orde for at kommunen burde ha en «bank» av bedrifter og andre alternative tilbud som skolene kunne benytte for enkelte elever, og at dette ikke var opp til hver enkelt skole og de ansattes bekjentskapskrets for å få tak i slike plasser. Dette ville også sikre organiseringen og formaliseringen av slike tilbud. Initiativ fra konkrete rektorer vitner om kreativitet og løsningsorientert tankegang for å ordne alternative tilbud til elever. Vi mener at

JegEr Ung som en praktisk arena bidrar som et viktig supplement til den tradisjonelle skolen. Og ut ifra dataene ser vi at flere elever kunne hatt nytte av et slikt tilbud, og gjerne tidligere i den vanskelige prosessen.

På Jegersberg gård, i tilbudet *JegEr Ung*, er det rom for utvikling når det gjelder de ulike mentorenes roller. Tilbudet har vokst når det gjelder antall elever, og dette gjelder også antall beboere på Jegersberg gård. Mentorene er arbeidsledere på arbeidslag som krever mye av dem. Det kan av og til være krevende å skulle følge opp en elev i tillegg til disse oppgavene, og de ansvarlige for *JegEr Ung* kan vurdere om de skal se på mulige justeringer i hvordan dette blir lagt opp, slik at mentorene på gården får mer ressurser for å håndtere de ulike rollene og ansvaret på en god måte. Det samme gjelder hvorvidt det er daglig leder eller den enkelte mentoren som skal følge opp elevene overfor elevenes skole. Resultatene viser at mye av den sosiale læringen elevene tilegner seg på gården, kan overføres til skolekonteksten dersom lærerne på skolen engasjerer seg i elevenes opplæring på gården.

Et annet forhold som *JegEr Ung* må være bevist på, er at når tilbudet på gården med flere beboere vokser, så kan det bli mindre oppgaver til elevene. Det bør arbeides for å sikre hvordan kontinuiteten skal ivaretas for elevene når det blir flere beboere.

Siden denne studien er ganske begrenset, trengs det ytterligere og mer omfattende longitudinell forskning for å undersøke det helsefremmende potensialet til *JegEr Ung*-tilbudet, samt potensialet ved å bruke helsefremmende indikatorsettet som rammeverk for å evaluere tiltak i utdanningssammenheng (jf. Helmersen et al., 2019).

Evalueringen peker på mulige forbedringspunkter med konseptet *JegEr Ung* og anbefaler følgende:

- Skolene etterlyser og ønsker flere alternative tilbud, der kommune kan garantere for kvaliteten. Er det rom for å etablere en kommunal «bank» med alternative, kvalitetssikrede tilbud som skolene kan benytte?
- At alle mentorene på gården får mer tid til arbeidet med å følge opp elevene i *JegEr Ung*. At dette ikke kommer «på toppen» av alle de andre oppgavene de har som leder for ulike arbeidslag.
- Ved utvidelse av antall beboere på gården – passe på at elevene fortsatt har «sine» arbeidsoppgaver.
- Rutiner for skolenes oppfølging av elever og foresatte der eleven ikke er noe på skolen lenger, bør utredes.
- Tilbudet virker ikke å være godt kjent i kommunen. Hvordan sikre «lik» fordeling av plassene?
- Videreutvikle den fleksible samarbeidsformen mellom mentorer ved *JegEr Ung* og skolene ved overganger og som elevenes ambassadør.

Litteratur

- Andreassen, I.H. & Grimsæth, G. (2007). *Inn På Tunet. Opplæring på gård. Evalueringsrapport*. Bergen: Fylkesmannen i Hordaland & Høgskolen i Bergen.
- Andresen, I. R. (2011). *Elevers læring og utbytte av et undervisningsopplegg i Gården som pedagogisk ressurs*. NTNU. Masteroppgave. <http://hdl.handle.net/11250/270240>
- Arnesen, S. M. K., Jensen, A. R., Grindal Patil, G., & Berget, B. (2022). Gården som arena for tilpasset opplæring: Erfaringer med gård-skole-tilbud i et inkluderingsperspektiv. *Nordisk tidsskrift for utdanning og praksis*, 16(1). <https://doi.org/10.23865/up.v16.3355>
- Arnesen, S. M. K., Jentoft, N. (2022). Hommedal skolegård: Prosjektperiode 2020–2022: «En annerledes dag». <https://hdl.handle.net/11250/3022321>
- Andersen, B. J. (2011). *Effekter av undervisning om psykisk helse i videregående skoler [Effects of teaching mental health in upper secondary schools]* [Doctoral thesis]. The University of Oslo.
- Andersson, H. W., Kaspersen, S. L., Bjørngaard, J. H., Bungum, B., Ådnanes, M. & Buland, T. (2009). *Psykisk helse i skolen. Psykisk helse i skolen Effektevaluering av opplæringsprogrammene Hva er det med Monica?, STEP – ungdom møter ungdom og Venn 1.no Delrapport A*. (SINTEF Report). <http://hdl.handle.net/11250/2466408>
- Antonovsky, A. (2012). *Helsens mysterium: Den salutogene modellen [The mystery of health: The salutogenic model]*. Gyldendal Norsk Forlag AS.
- Apers, S., Luycky, K., Rassart, J., Goossens, E., Budts, W. & Moons, P. (2013). Sense of coherence is a predictor of perceived health in adolescents with congenital heart disease: A cross-lagged prospective study. *International Journal of Nursing Studies*, 50(6), 776–785. <https://doi.org/10.1016/j.ijnurstu.2012.07.002>.
- Bakken, A. (2022). *Ungdata 2022. Nasjonale resultater [Young data 2022. National results]*. NOVA Rapport 5/22. NOVA, OsloMet.
- Braun-Lewensohn, O., Idan, O., Lindström, B. & Margalit, M. (2016). Salutogenesis: Sense of coherence in adolescence. In M. Mittelmark, S. Sagy, M. Eriksson, G. F. Bauer, J. F. Pelikan, B. Lindström & G. A. Espnes (Eds.), *The Handbook of Salutogenesis*. Basel: Springer.
- Braun, Virginia, and Victoria Clarke. "Using thematic analysis in psychology." *Qualitative research in psychology* 3.2 (2006): 77–101.
- Dietrichson, S. (2018). Kroppspress, skole og bekymringer gjør flere jenter psykisk syke [Body pressure, school and worries make more girls mentally ill]. *Utdanningsforskning.no [Educationalresearch.no]*. <https://utdanningsforskning.no/artikler/kroppspress-skole-og-bekymringer-gjor-flere-jenter-psykisk-syke/>.
- Eriksson, M. & Lindström, B. (2006). Antonovsky's sense of coherence scale and the relation with health: A systematic review. *Journal of Epidemiology and Community Health*, 60(5), 376–381. doi:10.1136/jech.2005.041616
- Eurofound, 2012. <https://www.eurofound.europa.eu/surveys/european-quality-of-life-surveys/european-quality-of-life-survey-2012>
- Faskunger, J., Szczepanski, A. & Åkerblom, P. (2018) *Klassrum med himlen som tak – En kunnskapsoversikt om vad utomhusundervisning betyder för lärande i grundskolan*. Skrifter från Forum för ämnesdidaktik vid Linköpings universitet nr 10. <https://old.liu.se/ikk/utomhuspedagogik/presentation/1.750194/klassrum-med-himlen-som-tak.pdf>

- Fifolt, M., Morgan, A.F. and Burgess, Z.R. (2018). Promoting School Connectedness Among Minority Youth Through Experience-Based Urban Farming. *Journal of Experiential Education* Vol. 41(2) 187–203. <https://doi.org/10.1177/1053825917736332>.
- Flem, A., Moen, T. & Gudmundsdottir, S. (2007). Towards inclusive schools: a study of inclusive education in practice. *European Journal of Special Needs Education*, 19(1), 85–98.
- Folkehelseinstituttet (2018). *Mental illness among adults*. <https://www.fhi.no/en/op/hin/mental-health/psykisk-helse-hos-voksne/>
- Fyhn, T., Radlick, R. & Sveinsdottir, V. (2021). *Unge som står utenfor arbeid, opplæring og utdanning (NEET). En analyse av unge i NEET-kategorien*. NORCE Helse og samfunn. <https://hdl.handle.net/11250/2770190>
- García-Moya, I., Rivera, F. & Moreno, C. (2013). School context and health in adolescence: The role of sense of coherence. *Scandinavian Journal of Psychology*, 54(3), 243–249. <https://doi.org/10.1111/sjop.12041>
- Grimsmæth, G. (2016). Gården som en av skolens dannelsings- og læringsarenaer. *Nordisk tidsskrift for utdanning og praksis*, 10(1), 23–41.
- Hassink, J. & van Dijk, M. (red.) (2006). *Farming for Health. Green-Care Farming Across Europe and the United States of America*. Springer. <https://edepot.wur.nl/137371>
- Haug, P. (2017a). Spesialundervisning, læringsmiljø og inkludering. *Nordisk tidsskrift for utdanning og praksis*, 11(1), 41–62. <https://utdanningogpraksis.no/index.php/up/article/view/1778>
- Helmersen, M, R. Stiberg-Jamt (2019). HBS Agder – førevaluering av tiltak for helsefremmende barnehager og skoler. NORCE Samfunnsforskning Rapport 4/2019. <https://hdl.handle.net/11250/2991441>
- Honkinen, P. L., Suominen, S., Helenius, H., Aromaa, M., Rautava, P., Sourander, A., & Sillanpää, M. (2008). Stability of the sense of coherence in adolescence. *International journal of adolescent medicine and health*, 20(1), 85–92. <https://doi.org/10.1515/ijamh.2008.20.1.85>.
- Jahnsen, H., Nergaard, S., Rafaelsen, F. & Tveit, A. (2009). *Den ene dagen. Ungdomsskoler som bruker smågruppebasertedeltidstiltak for elever som viser lav skolemotivasjon og problematferd. Aktørenes begrunnelser og opplevelser. En kasusstudie*. <https://www.uis.no/nb/rapport-den-ene-dagen>
- Jensen, B. B., Dür, W., & Buijs, G. (2017). The Application of Salutogenesis in Schools. In M. B. Mittelmark, S. Sagy, M. Eriksson, G. Bauer, J. M. Pelikan, B. Lindström, & G. Arild Espnes (Eds.), *The Handbook of Salutogenesis* (1 ed., Vol. 1, pp. 225–235). Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-319-04600-6_22.
- Jick, T.D. (1979). Mixing qualitative and quantitative methods: Triangulation in action. *Administrative Science Quarterly* 24: 602–611
- Klomsten, A. T. & Uthus, M. (2020). En sakte forvandling. En kvalitativ studie av elevers erfaringer med å lære om psykisk helse i skolen [A slow change. A qualitative study of students' experiences with learning about mental health in school]. *Nordisk tidsskrift for utdanning og praksis [Nordic Journal of Education and Practice]*, 14(2), 122–139. <https://doi.org/10.23865/up.v14.2210>.
- Kunnskapsdepartementet (2017). *Overordnet del – verdier og prinsipper for grunnopplæringen [General part – values and principles for education]*. <https://www.udir.no/lk20/overordnet-del/>
- Kvale, S. (2001). *Det kvalitative forskningsintervju*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Landbruks- og matdepartementet og Kommunal- og regionaldepartementet. (2012). *Inn på tunet. Nasjonal strategi*. Publikasjonskode: M-0743 B

- Lindström, B., & Eriksson, M. (2010). *The hitchhiker's guide to salutogenesis: Salutogenic pathways to health promotion*. Folkhälsan research center, Health promotion research.
- Madsen, O. J. (2020). *Livsmestring på timeplanen: Rett medisin for elevene [Life mastery on the schedule: Right medicine for the students]? : Spartacus forlag*.
- Markussen, E., Strømstad, M., Carlsten, T. C., Hausstätter, R., & Nordahl, T. (2007). Inkluderende spesialundervisning? Om utfordringer innenfor spesialundervisningen i 2007 Rapport nr. 1 fra prosjektet Gjennomgang av spesialundervisning, evaluering av Kunnskapsløftet. NIFU STEP. <http://hdl.handle.net/11250/279073>
- Markussen, E., Frøseth, M. W. & Grøgaard, J. B. (2009). Inkludert eller segregert?: Om spesialundervisning i videregående opplæring like etter innføringen av Kunnskapsløftet (Bd. 17/2009, s. 300). NIFU STEP. <http://hdl.handle.net/11250/279756>
- Mikkelsen, H.T. Haraldstad, K., Helseth, S. et al. Health-related quality of life is strongly associated with self-efficacy, self-esteem, loneliness, and stress in 14–15-year-old adolescents: a cross-sectional study. *Health Qual Life Outcomes* **18**, 352 (2020). <https://doi.org/10.1186/s12955-020-01585-9>.
- Moksnes, U. K., Espnes, G. A. & Haugan, G. (2014). Stress, sense of coherence and emotional symptoms in adolescents. *Psychology & Health*, *29*(1), 32–49. <https://doi.org/10.1080/08870446.2013.822868>.
- Morgan, D.L. (1998). *The focus group guidebook*. California: SAGE publications
- Nergård, T & Verstad, B. (2004). *Læring gir næring – næring gir læring? Gården som pedagogisk ressurs i Nord-Trøndelag*, Evalueringsrapport 1 (16). Steinkjer: Høgskolen i Nord-Trøndelag.
- Nielsen, A. M. & Hansson, K. (2007). Associations between adolescents' health, stress and sense of coherence. *Stress and Health: Journal of the International Society for the Investigation of Stress*, *23*(5), 331–341. <https://doi.org/10.1002/smi.1155>
- Nordahl, T., Persson, B., Dyssegård, C. B., Hennestad, B. W., Wang, M. V. & Martinsen, J. (2018). *Inkluderende fellesskap for barn og unge. Ekspertgruppen for barn og unge med behov for særskilt tilrettelegging*. Bergen: Fagbokforlaget.
- NESH (2016). *Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, humaniora, jus og teologi*. <https://www.etikkom.no/forskningsetiske-retningslinjer/Samfunnsvitenskap-jus-og-humaniora/>
- OECD 2018. *Education at a Glance 2018, OECD Indicators*, <https://doi.org/10.1787/eag-2018-en>
- Opplæringslova (1998). *Lov om grunnskolen og den videregående opplæringa* (LOV-201906-21-60). <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1998-07-17-61?q=opplæringslova>
- O'Reilly, M., Svirydenka, N., Adams, S., & Dogra, N. (2018). Review of mental health promotion interventions in schools. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, *53*(7), 647–662. <https://doi.org/10.1007/s00127-018-1530-1>.
- Paulus, P. & Rowling, L. (2009). Strengthening “school” in school mental health promotion. *Health Education*, *109*(4), 357–368. <https://doi.org/10.1108/09654280910970929>.
- Reneflot, A., Aarø, L. E., Aase, H., Reichborn-Kjennerud, T., Tambs, K. & Øverland, S. (2018). *Psykisk helse i Norge [Mental health in Norway]*. Folkehelseinstituttet [Public Health Institute].
- Repstad, P. (2007). *Mellom nærhet og distanse. Kvalitative metoder i samfunnsfag*. Universitetsforlaget.
- Ristkari, T., Sourander, A., Rønning, J. A., Nikolakaros, G. & Helenius, H. (2008). Life events, self-reported psychopathology and sense of coherence among young men—a population-based

- study. *Nordic Journal of Psychiatry*, 62(6), 464–471.
<https://doi.org/10.1080/08039480801984313>.
- Rose, D., Thornicroft, G., Pinfold, V. & Kassam, A. (2007). 250 labels used to stigmatise people with mental illness. *BMC Health Services Research*, 7(1), 1–7. <https://doi.org/10.1186/1472-6963-7-97>.
- Ryen, A. (2012). *Det kvalitative intervjuet. Fra vitenskapsteori til feltarbeid*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Sempik, J., Hine, R. & Wilcox, D. (Eds.) (2010). *Green Care: A Conceptual Framework, A Report of the Working Group on the Health Benefits of Green Care, COST 866*. Green Care in Argiculture. Loughborough: Centre for Child and Family Research.
- Sessa, B. (2005). I'll have to lie about where I've been. *Young Minds Magazine*, 76(1), 34–35.
- Simonsson, B., Nilsson, K. W., Leppert, J. & Diwan, V. K. (2008). Psychosomatic complaints and sense of coherence among adolescents in a county in Sweden: A cross-sectional school survey. *Biopsychosocial Medicine*, 2, Article 4. <https://doi.org/10.1186/1751-0759-2-4>.
- Steigen, A.M., Kogstad, R. & Hummelvoll, J.K. (2015). Green Care services in the Nordic countries: an integrative literature review. *European Journal of Social Work*, Vol 19, 692–715.
<http://dx.doi.org/10.1080/13691457.2015.1082983>
- Strand, A. H., & Nielsen, R. A. (2015). Veier inn i, gjennom og ut av arbeidsavklaringspenger. Hvor langt unna arbeidslivet står mottakerne? FAFO.
<https://www.fafo.no/images/pub/2015/20434.pdf>
- Thagaard, T. (2013). «Systematikk og innlevelse. En innføring i kvalitativ metode». Bergen: Fagbokforlaget.
- Utdanningsdirektoratet. (2010). *Rundskriv Udir-3-2010. Bruk av alternative opplæringsarenaer i grunnskolen*. <https://www.udir.no/regelverkstolkninger/opplaring/Innhold-i-oppleringen/Udir-3-2010-Bruk-av-alternative-opplæringsarenaer-i-grunnskolen/>
- Utdanningsdirektoratet (2021). *Veilederen Spesialundervisning*. <https://www.udir.no/laring-og-trivsel/sarskilte-behov/spesialundervisning/Spesialundervisning/#>
- Utdanningsdirektoratet. (2022). *Et inkluderende læringsmiljø*.
<https://www.udir.no/lk20/overordnet-del/3.-prinsipper-for-skolens-praksis/3.1-et-inkluderende-læringsmiljø/>
- Weist, M. D. & Murray, M. (2011). Advancing School Mental Health Promotion Globally. *Advances in School Mental Health Promotion*, 1(sup1), 2–12.
<https://doi.org/10.1080/1754730x.2008.9715740>.
- World Health Organization (WHO), Health and Welfare Canada, Canadian Public Health Association. (1986). Ottawa charter for health promotion/ Charte D'Ottawa pour la promotion de la santé. *Canadian Journal of Public Health / Revue Canadienne de Sante'e Publique*. 77(6):4230.